

МАТЕРИАЛИ

ЗА

ЖИВОТООПИСАНИЕ-ТО

НА

БРАТЯ Х. МИЛАДИНОВИ
ДИМИТРИЯ И КОНСТАНТИНА.

Съ прибавление нѣщо и за живота

на

НАКА С. СТАНИШЕВЪ.

НАПИСАЛЪ И ИЗДАВА

К. А. ПАПКАРЕВЪ.

ПЛОВДИВЪ

Търговска Печатница

1884.

животописание-то на Братъ
Х. Миладиновъ Димитри и Константина
съ придобити за мѣста Н. Станиславъ

Шапкаревъ

ПРЕДГОВОРЪ

Пловд. 1884г.

Двадесетъ и четвърта година се изпълнява, отъ какъ приспомятний Д. Миладиновъ биде уловенъ, а двадесетъ и третя, отъ какъ заедно съ брата си Константина, погинѣха съ мъченическа смъртъ въ Цариградски-тѣ тѣмници отъ Гръко-Фенерска злоба.

Мнозина сж слѣшали по нѣщо за тѣхната дѣятелность, за нѣхната распалена народна ревность и за ранната имъ погибель, нѣ народътъ нищо почти положително, никоя подробность за нѣхъ не знае, та да ги оцѣни достатъчно. Видѣли сме тукъ-тамъ обнародвани нѣкои и други кратки откъслѣци за тѣхно-то житие и за тѣхни-тѣ дѣла; нѣ едни отъ тѣхъ били нетѣчни и невѣрни, а вситѣ недостатъчни, особито колкото се касае до постария, Д. Миладиновъ, житие-то на когото заслужва особено и сериозно внимание и по-подробно ислѣдование.

Като съмъ ималъ честта, да бѣдъ единъ отъ най-близни-тѣ до поменути-тѣ Българо-Македонски подвижници, особито до Димитрия, съ кого-то въ послѣдни-тѣ години на живота му, кои-то сж и най-забѣлѣжителни-тѣ по дѣятелность-та му, сподѣлялъ съмъ и съмъ раздѣлялъ, така да се каже, голѣма часть отъ старания-та и трудове-тѣ му, и като съмъ живѣлъ въ мѣста-та, въ които той упражнявалъ своя-та дѣятелность, та съмъ могълъ да узнамъ негови-тѣ дѣла, лѣскаж се съ увѣренне-то, че ще мож да дамъ на признателния ни народъ, ако не най-вѣрнитѣ и най-точни-тѣ свѣдѣния за тѣхно-то житие, за тѣхната дѣятелность и за мъченическа-та имъ смъртъ, а то поне, много и несравнено, по-вѣрни, потѣчни и по-пѣлни отъ всички, колко-то и отъ кого-то би било, се появили до сега.

Това ми увѣренне породило у мене, още неопо-

срѣдственно слѣдъ смърть-та имъ, мисль-та, да опишѣ, до колко-то ми било възможно, житие-то имъ и да го обнародж чрезъ печата. При всичко това обаче, никога не съмъ ималъ претенция-та, да вѣрвамъ, че ще можѣ да опишѣ всичко, що има за нихъ да се пише; напротивъ, много нѣща и слѣдъ потѣхнитѣ мои свѣденія, вѣрвамъ, ще останжтъ пропуенжти и не извѣстни. Тая е причина-та, дѣто и не съмъ смѣяль да дамъ на описание-то си всеобѣмателно-то название: „Житие“, а съмъ се ограничилъ до скромно-то заглавие: „Материяли за животоописание-то на Братя Х. Миладинови“, които, (материяли), послужили би въ по-последне врѣме за едно всецѣло тѣхно жизнеописание.

Въ изложение-то на прѣдстоящи-тѣ „материяли“ старалъ съмъ се, до колко-то завнесло отъ мене, да не се повлѣкж отъ нѣкое влияние за или противъ уважаемитѣ подвижници въ ущърбъ на истина-та, макаръ по нѣкога и да ми е било не до толко приятно да споминамъ нѣкои чловѣчески тѣхни слабости, тѣи като знамъ че, длъжность и неотклонно правило на описувача трѣбва да бжде винаги нелицемерность-та и безпристрастие-то.

Това както съмъ ималъ прѣдъ видъ, приготвилъ съмъ настоящитѣ „Материяли“. Обстоятелства обаче трудни и негодни, мъжнотии непрѣодолими, съ помощьта и на материялна-та ми скудость, не ми позволили до сега да изпълнѣ жарко-то си желаніе, та събранны материяль държалъ съмъ мъртъвъ въ склада на други-тѣ ми записки съ цѣль и надѣжда дано намѣрж, както обстоятелства по-благоприятни, така и необходимитѣ срѣдства за одушевление-то и оживяване-то на цѣлия ми материяль, цѣль и надѣжда, до сега още не осжществени. (Благодарение поне, че миналитѣ бурни вѣтрища не могаха да ги досегнжтъ и завлѣкжтъ въ невѣзратима-та вѣчность, кѣкто направиха съ многи други).

А, за да не би, както често и въ много подобни случаи става, да изгине въ неизвѣстность, рѣшихъ, съ всичка-та си невѣзможность и при всички-тѣ неудобства, една часть отъ натрупания ми материяль да обнародж на отдѣлни книжки, една отъ които ще съставятъ

III

и настоящи-тѣ „Материяли за животописание-то на братя Миладинови“, която прѣдлагамъ тукъ, като се лѣскажъ съ блага-та надѣжда, да намѣри благосклоненъ приемъ отъ страна на почитаеми-тѣ и родолюбиви читатели, и насърчение въ пѣть-тѣ на дѣятелность-та за цѣлокупно-то осъществение на прѣдприето-то ми дѣло.

При Миладинови-тѣ дѣла видѣ ми се за неизлишне да прибавѣмъ нѣщо и за житие-то на покойниѣ тоже Нака С. Станишевѣ отъ Кукушъ, единъ отъ най-видни-тѣ и най-първи-тѣ дѣйци по народно-то ни събуждане и по църковниѣ ни въпросъ въ Македония.

Колко-то за погрѣшки-тѣ, отъ които непрѣтендирамъ да е лишень скромниѣ ми този трудець, като не съмъ ималъ прѣдъ видъ да се прѣдставѣмъ прѣдъ почитаема-та публика съ искусства, а съ материали само и, като се осланямъ на благородно-то снисхождение на Г-да Читатели-тѣ, утѣшавамъ се съ священно-то изрѣчение: „**Никтоже безгрѣшенъ, тъкмо единъ Богъ.**“

Пловдивъ, 5-й Ноемврий 1884.

К. А. Шапкаревъ

МАТЕРИЯЛИ

ЗА

ЖИВОТООПИСАНИЕ-ТО НА БРАТА МИЛАДИНОВИ

ДИМИТРИЯ И КОНСТАНДИНА.

Димитрий и Констандинъ Миладинови бѣха синове на Христа Миладиновъ, родомъ Българинъ отъ градецъ Струга, който лѣжи на най-западна-та граница на Македония, върху устие-то и обата брѣга на р. Дримъ, до самото крайбрѣжие на Охридско-то езеро 1).

Христо Миладиновъ, който умрѣлъ на 1830 г., ималъ петъ синове, (отъ нихъ до сега само единъ доживѣлъ, сиромашкии Наумъ) и двѣ дщери. Най-старъ отъ вси-тѣ е билъ приснопамятний Димитрий, който се билъ родилъ около 1810 год., слѣдов., като умрѣ на 1862 год., погинулъ е на 52 годишна възраст, здравъ и пълнъ съ жизнени младенчески сили.

Слѣдъ смърть-та на стареца, Христа Миладиновъ, родило му се и шесто мъжско чедо, посмъртче; а това е, недожаляний, Констандинъ Хр. Миладиновъ.

Татко-то на напи-тѣ родолюбци подвижници до толко ученолюбивъ, а особито, Христолюбивъ, макаръ простъ и неукъ, е билъ, щото горѣщо желание е ималъ да изучи едного отъ синоветѣ си на „Глобока книга,“ за да може да му тълкува Евангелие-то и да му разказва Христовитѣ и Богородичини-тѣ чудеса. „Слушамъ,“ казвалъ той на съграждани-тѣ си, Стружани, „въ църква Евангелието да се неитѣ; ама шчо марифетъ, шчо файде отъ него, кога не разбирамъ нишчо?“ Заради това, жела-

1) Описание-то на г. г. Струга и Охридъ, както и на други нѣколко градове Македонски, ще бѣде прѣдмѣтъ на други книжки, обнародвание-то на които зависи отъ приемъ-тъ на настояща-та и на съдружка-та и.

ещемъ съ пламенна ревностъ да изучи одного отъ синоветѣ сп, именно, по старийтъ, нѣ, бидеещемъ сиромахъ, грънчарь, испратилъ Димитрия въ обителѣта Свети Наумова, шесть часа на югъ отъ Охридъ, на южно-то крайбрѣжие на Охридското езеро, за да се учи при тогашнийтъ Егуменъ, като съврѣменно и да служи въ манастиря, като слуга, въ замѣна на храната си, както е било обикновенно по обители-тѣ — сиромашки момчета да слугуватъ и по малко нѣщо да се поучватъ книга.

Отъ какъ въ свети Наумъ понаучилъ, колкото било възможно, на това врѣме, т. е. едно какво-годѣ чтение на Гръцки и малко-много разбиране отъ св. писание и отъ житията, може би, Димитрий дошълъ си въ Струга. Тамъ той разказвалъ татку си и на събирающитѣ се около него съграждани чудесата Господни; слушателитѣ се чудели на учение-то и знание-то Димитриево и ублажавали татка му че ималъ такъвъ ученъ синъ. Отъ тога унеолюбие-то татково му още се распалило и желание-то му да изучи сина си още на по „глобока книга“, отъ день на день повече и повече растело; нѣ, бидеещемъ сиромахъ, както се рѣче, нѣмалъ що да чини, нѣмалъ възможность да го издържава и то трѣбало да го проводи на чуждина за по високо учение! 1) Най послѣ, сторилъ, какъ сторилъ, ученолюбивий Христо Миладиновъ, та проводилъ сина си, Димитрия, въ Охридскитѣ училища, които тога съразмѣрно съ тогашни-тѣ врѣмена, цвѣтѣли подъ управление-то на нѣкой си учитель Едноржкъ така, што били съ прѣстъ посочвани по цѣла Македония и Албания. 2) Димитрий още тога показалъ си пламенна-та ревностъ къмъ наука-та, неуморимата си дѣятелность и неподражаемо-то прилѣжане. Той не се

1) Ималъ съмъ случай въ многоврѣменно-то си учителствование по Македония да срѣщнѣ мнозина ученолюбиви, нѣ сиромаси родители и даровити синове, които сѣ имали нужда отъ помощна рѣка, за да би станѣли видни членове на общество-то като достигнѣтъ до надлежащето имъ назначение.

2) Това свидѣтелствувало е, дѣто въ наше врѣме въ Охридъ намирахъ се довольно число стари учени хора, ученици на тие Охридски училища.

боелъ отъ никакви трудове; не се спиралъ прѣдъ никой мжнотии, а надвивалъ всички-тѣ прѣпятствія. Като знаелъ че татко му не е въ състояние да го подържа за дълго врѣме, а не слѣдъ много и умрѣлъ, отличаедемъ се отъ вситѣ ученици по остроумието, прилѣжанието и успѣхътъ въ науката, той, при уроцитѣ си, нахождалъ врѣме да работи и за прѣпитание-то си, и като Клеанта, пощѣмъ прѣшисвалъ за съученици-тѣ си нуждни-тѣ имъ учебници, които по това врѣме били много скудни, както на днешне Български-тѣ въ Македония, за да извади нѣкоя пара, та да се прѣхрани и то, за по голѣма икономия, — да не гори масло или свѣщъ, пишелъ по мѣсечина; (а бѣше и силенъ бързописецъ и отличенъ чистописецъ). И така Димитрій съ своитѣ извъпрѣдни и неуспшни трудове доста врѣме се е подържалъ, а по смъртта таткова си, помагалъ и на многочленното му осиротено семейство. При това той често дохождалъ си въ Струга и проповѣдвалъ на татка си, до кога-то последний билъ живъ, и на удивляющитѣ се негови съграждани, които го считали и почитали като свѣрхестествено същество.

Отъ какъ поменутнй едноржкъ, Охридскій учитель, отишълъ си и Охридски-тѣ училища овдовѣли, Димитрій, като първъ и най-отличнй между вситѣ ученици, билъ назначенъ отъ граждани-тѣ да замѣсти приврѣменно учителя си и учителствувалъ нѣколко години успѣшно. Нъ, като усѣщалъ че толко наука не му стигала и познавалъ че, за да бѣде добъръ учитель, нуждни му били да научи още много нѣща и най-послѣ, като жажда-та за науката не го оставала миренъ, той, за да я угули, съ попестенитѣ въ нѣколко години пари, а може, и съ помощта на Охридчани, отишълъ да се учи въ Яннино, кждѣто слѣдвалъ три години, първо, при тогашний прочуть учитель, Есона, (който, казватъ, самъ се билъ удавилъ въ кладенецъ, защото го принуждавали да се ожени), а послѣ удавението негово, Димитрій слѣдвалъ и при наслѣдника му, туку-рѣчи учителя Анастасия. 1)

1) Въ това врѣмъ Янинската гимназия е била единственното висше учебно заведение у Гръцитѣ, въ което отъ всеждѣ тичали гладнитѣ за наука юнаши.

И тамъ покойниѣ Д. Миладиновъ се отличилъ въ успѣхътъ на науки-тѣ. (Тамо той ималъ злочестина-та да се опознае и, може би, да се сприятели, съ Тоакима, епископа на Янинскій Митрополитъ, който, (Тоакимъ), слѣдъ много врѣме, като Цариградскій Патриархъ, на 1861—1862 г. испи му невинна-та кръвъ въ Цариградски-тѣ темници).

Отъ какъ свършилъ науки-тѣ въ Янино, Дмитрий върналъ се въ Отечество-то си и учителствувалъ рѣдомъ по нѣколко години въ Охридъ, въ Струга, въ Кукушь и въ други мѣста. 1) Въ това учителствование особито Д. Миладиновъ показалъ свои-тѣ духовни и умственни дарби и се прочулъ по своята учителска способностъ, каквато никой другъ до тога, па даже и до сега, не е показалъ по нашитѣ мѣста: Той брѣобразилъ учебна-та и прѣподавателна-та система въ училището; потяналъ много на прѣдъ учението и вдъхнулъ въ оние градове, кждѣто учителствувалъ и въ околности-тѣ имъ, силно ученолюбие и жарка ревностъ къмъ науката. Освѣнъ ученицитѣ отъ мѣста-та, кои-то имали счастиего да се наслаждаватъ на неговото учителствование, стичали се при него и отъ околнитѣ мѣста и градове, Македонски и Албански, жадни за наука безбройни и на купове момци и го последвали кждѣ-то и да отидель той да учителствува, въ Охридъ ли ще кажешъ, въ Струга или Кукушь, да се просвѣщавать. А отъ какъ щели да свършять при него, до колко-то било възможно, послѣ, пакъ по негово побуждение, врѣминавали въ Янино или, по сетне, въ Атина, за да се посвѣршенствувать. Неговитѣ доживѣли и до наше врѣме многобройни ученици, Владици, священници, Доктори, търговци и учители потвърждаватъ реченото ни

1) Въ Янина Дмитрий изучилъ добръ Гръцко Еллинскій языкъ въ вси-тѣ му пероди; добръ познаваше Италианскій языкъ и доста проумѣваше Француския. По-любими-тѣ прѣдмѣти на Гръцкій языкъ въ това врѣме били: Филология-та, Еллиника и История-та, а на Физикоматически-тѣ науки съвсѣмъ малко врѣме се посвѣщавало. Тие науки прѣподавали се, така да се каже, повърхностно; за това и тогашни-тѣ учители излизали добри Еллински филолози, нѣ не и сѣразмѣрни физикоматиматици.

за високи-тѣ му дарби и прѣимущества. Ако да мислехъ да изброявамъ недоброени-тѣ отличивши се негови ученици, могълъ бихъ да нарѣдѣ нѣколко низи отъ всекой видъ отдѣлно; нѣ, тѣй като цѣль-та ми не е да прѣбродявамъ ученици-тѣ му, което отвлекло би ме твърдѣ на далечъ, задоволявамъ се да споменѣ само, че всички-тѣ днешни учители и мало много по ученички хора по наши-тѣ мѣста иматъ зародишъ-тѣ на учение-то си — квасъ-тѣ на науката си отъ Д. Миладиновъ; казвать даже че и покойни-тѣ: Панаретъ Пловдивскій, и братъ му Докторъ К. Мишайковъ, както и Партений, бившій Полеяно—Кукушкий, а послѣ Нипавскій, ученичествуяли при сж-шаго.

Когато Димитрій, слѣдъ връщание-то си отъ Яннино, учителствувалъ въ Охридъ, Струга, Кукушь и пр. приелъ при себе за ученикъ и най-малкии си братъ, посмъртчето Констандина, който слѣдвалъ при брата си догдѣ-то било възможно и който и той билъ единъ отъ отлични-тѣ негови ученици.

По свършване-то уроци-тѣ си въ Кукушь, Константинъ билъ проведенъ да слѣдва въ Яннина на иждивения братови си, за да би могълъ да се посвършенствува. Тамъ Константинъ се отличилъ съ успѣхъ въ науки-тѣ; а, слѣдъ тригодишне ученичествование въ Яннино, върнулъ се въ отечество-то си, Македония. Догдѣ Константинъ слѣдвалъ и напрѣдвалъ отлично въ Яннино, Димитрій съ отлична тоже способностъ и неподражаема дѣятелностъ учителствувалъ въ Магарово, голѣмо и нѣкогашъ Българско, а отъ 100 години на самъ повлашено, село, на $\frac{1}{4}$ ч. расстояние отъ Битоля.

Кога-то се върнулъ отъ учение-то си, Константинъ условилъ се за първъ пхтъ учитель въ Търново, друго, до първото и подобно нему, село, въ което учителствувалъ двѣ години. Жажда-та му обаче, неугасима-та му жажда за по високо учение не го оставала спокоенъ, а желаещемъ да се обогати научно, молилъ брата си, Димитрия, да го проводи въ Атина. Нѣ послѣдний, като не можелъ вече да испълни желание-то му на собствена своя тяжесть, съ скромна-та своя учителска пла-

та, като ималъ вече и челядь, подѣйствиуваць у Магаровчани-тѣ Власи, да му помогнатъ та, колко-то би разнесълъ въ Атина, догдѣ да слѣдва, задължили се двама-та да имъ ги плащатъ съ учителствуване-то си.

Слѣдъ тригодишно слѣдване историко-филологический факултетъ въ Атинский университетъ, Константинопль на 1852 или 1853 год., не можъ да помнѣх добръ, върналь се въ Магарово, за да учителствува спорѣдъ прѣдварителний-тѣ имъ сговоръ съ Магаровчани-тѣ, а Димитрий като му отетшилъ мѣсто-то, слѣзълъ да учителствува въ Битолски тѣ училища, къдѣ-то испъднявахъ учителска служба двѣ години. ¹⁾

Като до тука се свършва вече първий-тѣ периодъ отъ живота на двоица-та приснопамятня брата, не би било излишне, мислѣх, да се спомене и опшне до нѣгдѣ техний-тѣ характеръ. Прочее :

Димитрий, както казахме по горѣ, украсяване се съ много високи и отлични дарби; той бѣше ученолюбивъ и отъ напѣдничави-тѣ духове; остроумие-то му, прилѣжане-то, трудолюбие-то и дѣятелность-та му нѣмахъ граница; а привлѣгателность-та и убѣдителность-та му правехъ го любезенъ всекому. Пъргавщина-та и будность-та му не можатъ да се пекажатъ съ дума. Той умѣеше да вдѣхва не само на ученици-тѣ си, нѣ и на кого-то и да би било другъ, мисли-тѣ и убѣждени-та си и да го привлече; Въ това обаче по нѣкога достигаше и до крайность. Той можеше да придобие любовь-та и уважение-то на високи лица, на Владци и на първенци, които го почитахъ и уважавахъ като нѣкое свято и неприкъсновенно лице. Нѣ, като нетърпеливъ и много пъргавъ, той не можеше да търпи за много врѣме неспокоитѣ владички злоупотрѣблѣния и чорбаджийски-тѣ своеволия, та отъ това и скоро разваляше добри-тѣ си сношения, както съ едни-тѣ, така и съ други-тѣ; отъ това и често бивалъ гоненъ съ интриги-тѣ имъ и принужданъ да промѣнява мѣста-та за учителствуване. По такава причина билъ уволненъ отъ Охридъ; по сѣща-та

Тога за първъ пѣтъ имяхъ честь да се опознахъ съ нихъ.

причина билъ принуденъ да избѣга отъ Кукушъ, къдѣ то тогавашний Гръцкій владика, Антимъ, приятель отъ начало, послѣ погонилъ го и го наклеветилъ прѣдъ властѣ-та, като смутитель, та откнижалъ само чрезъ избѣгваше-то си въ Струга. 1) Подобни гонения и още по свирепи ще видимъ противъ него въ второй-тъ периодъ на живота му, които най послѣ и го довършиха. Нѣ нека се повърнемъ къмъ характера му.

Съ ученици-тѣ си Димитрий се обхождалъ всякога учтиво и благо, како съ свои чада, обхождане, необикновено у до тогашни-тѣ учители, които обхождали се били тирански, мѣчителски къмъ крехка-та младенческа възраст, слѣдователно привлекълъ бѣше къмъ себе, като Сократа, любовь-та на ученици-тѣ си. Въ прѣподаване-то уроци-тѣ той билъ ясенъ и вразумителенъ, а чуденъ прѣподавателенъ, вдъхнователенъ (*μεταδοτικός*) духъ го е украсявалъ и е улеснявалъ ученици-тѣ му въ напръдка. Той съ всекого лесно зимае сношение, даже и съ най-отлични лица, като да е билъ отхраненъ въ пѣкое благородно, по днешно-то значение, семейство, а не въ една сиромашка Стружка колиба, та заради това въ второй-тъ му периодъ виждаме го да има сношения и взаимнописания съ високи личности и отважни мъжи. Той, за да сполучеше цѣль-та си, не се спираше прѣдъ нищо, надвиваше всички-тѣ мъчнотии, като унотрѣбляваше отъ всекакъвъ видъ сръдства. Непоемливо-то му краснорѣчие, смѣсено съ една весела подсмивка, бѣше му първо-то орждие; ако то би му не спомогнало, на часъ-тъ обръщаль е кола-та и се залавялъ за заповѣдничество, изречено съ единъ повелителенъ и трогателенъ тонъ. Кждѣ-то му не е вървѣло и това сръдство, тамъ се служилъ и съ лѣскателство, съ лисича хитрость, инакъ да се каже, той се обхождаше споредъ обстоятелства-та, по Гръцко-то изрѣчение: „*Πὸ μὲν τὴν λεοντήν, πὸ δὲ τὴν ἀλώπεκόν*“, т. е. негдѣ по лъв-

1) Това гонение негово, както и за всички-тѣ други описани сж по-обстоятелствено въ книжка-та ми: „Материяли за история-та на събуждане-то и развитие-то България-та въ Македония“, кой-то, книжка, надѣхъ се, не за дълго врѣме да издамъ, ако би да се улѣснѣ.

рание-то на издадени-тъ му народни пѣсни още прѣзъ врѣ-
ме-то на учителствуване-то му на Гръцкый языкъ, на кои-
то въ противенъ случай не щеше да обръща никакво вни-
мание, а камо ли да ги събиѣа и издава?

При това, ако да би ималъ той такъво расположе-
ние къмъ народа си, какво-то неприятелитѣ на истината
стремили се да му припишатъ, то не би се прѣбиралъ
толко опори-то съ Гръчуля-та и съ Власи-тъ Битолски, за
пищаваемъ своя народъ противъ тѣхнитѣ безосновни
хули, които до небеса-та хваляхъ и възвишавахъ гръциз-
ма. а до дньъ земи унижавахъ Българщина-та още на
1853 год., кога-то и двама-та брата учителствувахъ като
прѣподаратели на Елинскый языкъ. Една обаче истин-
ность може да си има до негдѣ мѣсто-то, т. е. че по-
койний макаръ и да не е билъ гонителъ на Българщи-
на-та, нѣ неможелъ да бжде и горѣщъ ревнителъ въ тие
врѣмена, сир. прѣдъ 1853 год. Той до тога е билъ про-
сто ревнителъ на науката; а отъ тога на сетне, именно
отъ 1856—1857 год., започва сърдечна-та му ревность
къмъ народа и храбро-то му защитничество, както ще ви-
димъ въ вторийтъ периодъ на живота му.

А за Констандиновий характеръ, до колко що съмъ
можелъ да го познамъ въ маловрѣменното ми съ него по-
знанетто, можъ да кажъ че той бѣше тихъ, кроткъ и
мълчеливъ, нѣ съврѣменно украсенъ съ голѣмо остроу-
мие, твърдо прилѣжание и неусишно трудолюбие, което на
последне поврѣди и здравие-то му; а ревность-та за на-
родний ни успѣхъ бѣше най главната грижа и най голѣ-
ма-та утѣха на душа-та му. Съ тая цѣль той, както ще
речемъ другадѣ, остави учителската си служба въ Ма-
гарово и отиде въ Москва за да изучи майчиний-тъ си,
Българскый языкъ. По подробни свѣдѣния за него и за
живота му въ Россия, немаемъ прѣдржчи, огра-
ничавамъ се въ малко нѣщо, колко-то съмъ можлъ да
имамъ.

Вторий-тъ периодъ отъ живота на Братя Миладино-
ви започва отъ 1856 год. и трае до свършване-то имъ.

Прѣзъ тая година Димитрий отиде, като секретаръ
на нѣкой владика, въ Ерзиговина; а отъ тамъ послѣ

обходи Босна Австрийска Славония и Сърбия. Тамо имаше случаи да се опознае съ важни и родолюбиви лица. Като се врати отъ едногодишното си обхождение по Славенскитѣ земи, Димитрій условилъ бѣше се заедно съ Ксенофона, извѣстнаго и покойнаго Райка Жинзифова, да учителствувать въ Прилѣпъ, като Гръцки учители, кждѣ-то служиха като такви една година. Нъ и подъ това Гръцко було ревностъ-та имъ пехвърляше силни народни искри. Отъ тога именно явивать се резултатитѣ на неговитѣ дѣйствиа за народа по плодовиди. Като видѣлъ съ очитѣ си толко братски народъ въ Славенскитѣ земи да се просвѣщава на майчинитѣ си языкѣ, а нашии въ Македония да си бѣхъта глава-та още съ чуждѣи Гръцкѣи языкѣ, Д. Миладинова мѣсто не го е бирало отъ душевно-то му притѣснение и да било възможно, да духне, та въ единъ мигъ да истикне чуждѣи языкѣ отъ вситѣ Български църкви и училища и да го замѣсти съ природнитѣ ни. Въ това врѣме именно проводи ни и въ Струга, кждѣ-то Българскѣи языкѣ не бѣше проникнѣлъ ни се доближилъ до училища-та и до църквитѣ, 15 екземпляра църковно-славенски буквари, за да ги въведемъ и постепенно да изринимъ Гръцкѣи языкѣ, и ние съ радо сърдце го послушахме и изпълнихме желание-то му, както по подробно ще се каже въ друга-та ми горѣпомену-та книжка: „за събужданіе-то и развитіе-то на Българщинат-а въ Македония.“

Той още тога, както и по напредъ, е билъ противъ Гръцкитѣ владици, нъ по-прѣди, само заради злоупотрѣбленія-та имъ, а тога вече, като народни неприятели, като притѣснители на Българскѣи народъ ги е гонилъ. При всичко това, въ Прилѣпъ не можель да възбуди никакво гонение противъ Битолскѣи владика, подъ вѣдомство-то на когото подпада и Прилѣпъ, едно, по причина, че по негова прѣпорѣка добилъ бѣше служба-та си въ Прилѣпъ; а друго, защото между Прилѣпскитѣ Българи нѣмаше още приготвена почва за подобна постѣжка, която обаче се приготви и свърши едваи слѣдъ нѣколко години, както ще се каже тоже другагѣ.

Прѣзъ идуща-та, 1858 год. двама-та Прилѣпски учи-

тели, Д. Миладиновъ и Р. Жинзифовъ повикани, отидоха да занематъ учителска служба въ г. Кукушъ.

Тамъ тие развиха всички-та си дѣятелность и способность въ народна полза. Тамъ въ малко врѣме тие, като имахъ Кукушани-тѣ вѣрни послѣдователи, сполучиха да въведжтъ Българскій языкъ както въ училища-та, така и въ църкви-тѣ. За да се приготватъ способни прѣподаватели за въ бѣднѣщи-тѣ Български училища по Македоня, които прѣдвиздаше, Д. Миладиновъ проводи братата си Констандина, другара си Р. Жинзифова, К. Станишева и други, да се учатъ по славенски въ Русия, а нѣкои пакъ въ Цариградъ, като мнозина още юноши на това е подбуждалъ. Въ това врѣме пратилъ ни е и намъ въ Струга още нѣколко Български книжки, Буквари и св. Истории, издание на Партения Полеяно-Кукушкий, а послѣ Нишавскій, които усърдно се раздадоха на ученици-тѣ и радостно се приеха отъ нихъ, та така постепенно и неусѣтимо Българскій языкъ се въведе и въ родно-то му мѣсто.

Въвеждане-то на Българскій языкъ въ Кукушки-тѣ учебни и молебни заведения и събуждание-то на на родно-то чувство у Кукушки-тѣ Българи породи гонение противъ Д. Миладинова отъ страна на Полянокукушкий владика, Мелетия, кое-то обаче прѣдизвика андагонизмъ или, самозащита отъ страна на Кукушани-тѣ противъ владика-та.

Борбата между Кукушани-тѣ и Гръцко-то духовенство като се започна отъ малко, първо на 25 Декемврий 1857 г., щомъ бѣше пристигнжлъ Д. Миладиновъ, малко по-малко зѣ широки размѣри и трая двѣ почти години, като се свърши прѣзъ послѣдни-тѣ мѣсеци на 1859 год. именно въ м. Ноемврия въ полза и сполука на Кукушани-тѣ, които сполучиха да се сдобижтъ съ Български владика, покойнаго Партения.

Не е мѣсто-то тукъ да излагамъ подробно течение-то на тая борба, която, подбудена отъ покойний ни Д. М., а прѣдводима отъ Нака Станишева, расклати цѣлий Фенеръ отъ основа; заради това подробно-то и изложение ще отложжъ за въ друго врѣме и на друго мѣсто,

както казахъ, а тукъ ще спомѣнж само че тя не вървѣ точно по първоначалния кроешъ на Д. Миладиновъ; сами-тѣ обстоятелства принудиха Кукушани-тѣ да се отклонятъ отъ правата линия и, за да се избавятъ отъ Гръкофенерски-тѣ гонения и да сполучатъ цѣль-та си, принудени бѣха да тръгнжть по криволички. Като не можехъ да излѣзжть на глава съ Гръцкото духовенство, тие принудиха се да прибегнжть при помощъ-та и покровителство-то на западната църква и приеха Уния-та съ нея, та така могоха да надвиятъ и да сполучатъ цѣль-та си, да се сдобихтъ съ Български владика. Нѣ покойниѣ Д. Миладиновъ, който гонеше чисто — народна цѣль безъ никакво отклонение отъ линия-та на Православие-то, не можеше да търши прѣдъ очи-тѣ си яма-та, коя-то чрезъ Уния-та отваряше се за Православниѣ Българскиѣ народъ въ Македония; той не можеше да глѣда хладнокръвно Панищански-тѣ Лазаристи да се скитатъ по Кукушка-та епархия и да мамятъ простия и невиния народъ, а колко повече да исновѣда и той омразната нему Уния? А да сѣди тамъ като православенъ самъ по между покатоличени-тѣ си другари, и на това не смѣеше, защото се боеше отъ Гръцковладички-тѣ гонения. Заради това прѣзъ послѣдни-тѣ дни на м, Юния 1859 год.; догдѣ още борбата траеше, и въ растоянне-то, когато ставахъ прѣговоритѣ на Кукушани-тѣ съ Католическа-та пропаганда, Димитрий, ноцемъ и скришемъ отъ всекого, избѣга отъ Кукушъ и си дойде въ родно-то мѣсто, Струга, къдѣто съ сърдечна радостъ видѣ Българскиѣ языкъ напълно въведенъ както въ училище-то, така и въ църква-та.

Догдѣ бѣше въ Кукушъ, Д. Миладиновъ напрѣдваше исполнински въ всекое народно отношение. Отъ тамъ той има случай да се опознае съ високи и важни лица, както и съ Цариградски-тѣ по-първи Българи и ще можеше да слѣдва още по успѣшно, ако помѣнута-та прѣчка на Уния-та не му въспришатствуваше и го не принудеше да избѣга отъ тамъ безъ врѣме. Съ неуморимитѣ си старания той изнамѣрилъ бѣше на Кукушани-тѣ срѣдства не само за подържание на училища-та имъ, нѣ

и за въздиганіе-то на едно ново отъ основа училищне здание, както и за откриваніе-то на дѣвическо, които се сполучиха отъ послѣ, нѣ той не биде живъ и счастливъ да се наслаждава на плодъ-тъ на свои-тъ старанія.

Кога-то си дойде въ Струга, вждѣ-то тога изпълнявахъ учителската служба, като забѣлѣзахъ желаніе-то му да остане въ родно-то си мѣсто, та да отдѣхне малко отъ непрѣстаннитѣ трудове, наслаждающъ се на семейний си животъ, като ближенъ свой и съчувствующъ съ него, отстѣпихъ му драговолно и прѣждеврѣменно учителското си мѣсто въ Струга, та прѣминяхъ въ Охридъ, вждѣ-то нѣколко пѣти бѣхъ поганенъ. Така се пригответи нова почва и удобство за ново и непосредственно дѣйствиување за народна полза въ епархия-та ни, а нему нови и не по-малки отъ до тогашни-тъ трудове, както ще се види въ слѣдующи-тъ рѣдове:

Въ това врѣме избухна борбата между Охридската епархия и Гръцката Патриаршия за Българскій владика, която, (борба) пригответена отъ Д. Миладинова, и спомогнѣта отъ обстоятелства-та, започнѣ се на м. Декемвр. 1859 г., а, прѣкжнатата за нѣколко врѣме слѣдъ уловеніе-то и смърть-та му, започнѣ се пакъ на 1867 г. и се продължи до 1874 г., кога-то се увѣнча съ съвършенна сполука, отърва епархия-та отъ вѣдомство-то на Гръцко-то Духовенство и я причисли подъ вѣдомството на Българската Църква, Ексархия-та, като я сдоби съ Българскій владика, както ще видишъ по-долу; По злощастіе обаче за кратко врѣме.

Изложение-то тоже на тая только бурна и трайна борба отлага се за друго врѣме и друго мѣсто, нѣ тукъ да споменѣ малу нѣщо на кратко.

Около начало-то или срѣда-та на год. 1858 въ Охридската епархия бѣше дошълъ за Митрополитъ нѣкой си Іоанникий, бившій Дирахийскій, родомъ Албанецъ отъ Елбасанъ, человекъ тихъ, миренъ, добродушенъ, незлобенъ, свободенъ отъ грѣцко-фенерски-тъ лукавщини, съ една рѣчь срѣдовѣковенъ. На негово врѣме Българизмъ-тъ въ Охридъ почна да се събужда; почна въ училищата и въ църквитѣ да се въвежда Българскій языкъ тѣй

като владика-та, като истиненъ Християнинъ и свободенъ отъ Грько-енерска-та политическа идея, никакъ не се противеше на упражнението родния-тъ ни языкъ. Нъ той бѣше твърдѣ старъ, а и боленъ. При това, повиканъ отъ Патриархия-та, наскоро отиде въ Цариградъ, за да го искубятъ по обичая. Тамо прѣсѣдѣ цѣла почти година, а, когато се върнѣ, приближилъ бѣше до врата-та на вѣчностъ-та. 20 — 30 дни прѣдъ смъртъ-та му се узна че той не ще може да живѣе повече отъ единъ мѣсець. Покойний Д. Миладиновъ още тога зѣ нуждни-тъ мѣрки за споразумѣние съ когото трѣбаше.

И дѣйствително на 25 декембрия, слѣдъ църковний отпускъ владика-та умрѣ. Народни-тъ първенци въ Охридъ, по-прѣдварително споразумѣние, събраха се на съвѣщание, въ сѣщий день и незабавно писаха единодушно-то си рѣшение и желание до Патриархия-та. Въ първото си писмо тие извѣстявахъ само смъртъ-та на Митрополита си и заявявахъ желание да се замѣсти съ Българскій владика. Утрѣнъ-та, като се научилъ покойний Д. Миладиновъ, пристигна въ Охридъ и на другий день се писа второ, по-опрѣдѣлително и пообщо писмо. Съ него Охридчани-тъ първенци искаха непрѣменно отъ Патриарха Кирила и отъ синода му Български владика, като опрѣдѣляха и двама кандидати, именно: Т. Т. В. Прѣосвященства, покойни-тъ Илариона Макариуполскій, а послѣ, Търновскій и Авксендия Велешскій.

На 30-й Яннуар. 1860 писаха трете, още по-общо и по-опрѣдѣлително писмо, въ което притуриха и трети кандидатъ, Н. В. Пр. Архиман. Антима, послѣ прѣславскій, а по-сетне, Видинскій и най-сетне първъ Българскій Ексархъ. Патриархия-та обаче никакво внимание не даваше на Охридски-тъ просби, а кроеше си друго. Слѣдъ като се извѣсти за смъртъ-та на Охридскій Митрополитъ, тя прибърза да проводи въ Охридъ Великий си Архимандритъ подъ извѣтъ, да прибере ужъ Митрополитови-тъ вѣщи и да види смѣтки-тъ му. тѣй като въ Цариградъ бѣха го огромно задлъжили съ дългове; дѣйствително обаче да подбутне въ епархия-та и да образува Грьковладичка партия за Грьчки владика, та така

да развали единодушний-тъ планъ на епархиоти-тѣ за Български владика. Това Охридяни-тѣ прѣдположиха си, щомъ още като го видѣха. И дѣйствително не слѣдъ много дни прѣдположения-та имъ се потвърдиха. Зѣ да се работи тайно за противна-та цѣль, нѣ народъ-тъ въ цѣла-та епархия рѣшително и упорно се бори до край за свое-то църковно право

Той слѣдъ не много врѣме научи че Патриархия-та тѣмела да проводи за Митрополитъ нѣкого си Милетия, намѣстникъ Зворничкий, а прѣжде протосингелъ и епископъ на прѣждебивший Охридский, Дионисия, кому-то (Мелетию) разновидни-тѣ и гнѣзни-тѣ злоупотрѣбления знаехъ и малки-тѣ дѣца въ Епархия-та ни. Тога епархиоти-тѣ повториха и потретиха прошения-та и жалби-тѣ си до Патриархия-та, а най-послѣ и едно съ 12000 подписи, като назначиха отъ своя страна и нарочити прѣдставители въ Цариградъ, за да прѣдставятъ кждѣ-то би било нужно, епархиялни-тѣ желанія и устно. Това състояние трая три четири мѣсеци; нѣ мжщеха-та ни, Гръцка Патриархия, не се отклони никакъ отъ намѣрението си; а испомежду това като отъ грѣмъ удрени чухме че тя дѣйствително назначила за Митрополитъ онога сѣща-го омразнаго Мелетия, отъ кого-то всекому сърдце-то трепераше, отъ кого-то „и хендеци-тѣ въ Рѣсенъ,“ споредъ изречение-то на днешнаго Дебърскаго Антима, (та божемъ той е по-харенъ?) „смърдеха!“ И противо обще-то епархиялно желание тя за въскресение отъ 1860 г. проводи го въ епархия-та силомъ, така да се каже. Нѣ насилственно дошлий Мелетий нищо не сполучи: Епархия-та го не-прие, а той пакъ силомъ останъ въ нея. Епархиоти-тѣ, прѣди още да дойде Милетий, щомъ се увѣриха че той вече е назначенъ и трѣгнѣлъ изъ Цариградъ, отправиха се до Патриархия-та съ единъ общъ протестъ отъ 4 Априлий 1860 г., съ когото явявахъ и, че, понеже тя не зачита за нищо тѣхни-тѣ молби и прозби, а се отнася като чужда, мжщеха, а не като сѣща майка и проважда имъ за Митрополитъ лице противъ кое-то Епархия-та категорически се е произнесла, то и

тие отъ тога на сетне не щжть да я припознаватъ за своя църковна глава. Отъ друга страна отпращахъ се и до политическа-та власт да си искатъ свои-тѣ църковни правдини, подарени на Епархия-та имъ отъ Имп. Юстиниана, почитани отъ толко Султани, а едвай прѣди сто години съ лукавско похитени отъ Гръцка-та Патриархия. 1)

Отъ тога на сетне, като се прѣкъснѣя всекое сношение съ Патриархия-та, Мелетий оставаше въ епархия-та като чуждъ и това състояние трая нѣколко врѣме, прѣзъ което той постепенно привличаше съ поамка, съ заплашвания, съ подкупничество и съ разни начини простими и непростими тукъ-тамѣ по нѣкои отъ епархиоти-тѣ, догдѣ най-послѣ идуща-та година съ прѣдаване-то и улавание-то на Д. Миладинова нанесе на народно-то чувство смъртоносеиъ ударъ, та всички потрепераха и замлъкнѣха. Нъ то, съ погубване-то Д. Миладиново не се уби, не се изгуби съвсѣмъ, а само приврѣменно заспа и се позатули. Защо-то слѣдъ нѣколко години виждаме го пакъ събудено и побуйно, което най-послѣ въстържествува на 1874 год., като епархия-та се сдоби съ желана-та си цѣль — съ Български владика, както споменѣхме отъ начало.

Отъ началото на краткоизложена-та тукъ борба главенъ двигателъ, водителъ и дѣятелъ като угичъ, е билъ покойниъ Д. Миладиновъ, а, като сътрудници негови двама-та тогашни учители въ Охридъ, имена-та на които не считамъ за умѣстно да ги явж за сега. Д. Миладиновъ е дѣйствувалъ въ Струга и околността и, а другари-тѣ му, въ Охридъ. Нъ той и въ главния градъ на епархия-та, Охридъ, често често дохождаше, за да се научава какъ върви борба-та, да проектира, да съвѣтва, да насърдчава граждани-тѣ и пр. и пр. въ продължение-то на започнжто-то дѣло. А още

1) Копия-та на всички-тѣ прошения по тая борба намирали сж у мене, и ако ги не изѣла орисница-та, како много други прѣзъ бурни-тѣ врѣмена, мислѣ въ згодно врѣме да ги обнародж чрезъ печата.

по-често пишеше до мене; почти на всекои два дни, азъ отъ него получавахъ по този въпросъ писма, 1) отговоритѣ на които, ололо 300 на брой, бидоха заедно съ него уловени, прочетвани въ Битолска-та властъ трикратно и испитвани, нъ слава Богу нищо компроми-тирующе въ нихъ не се намѣри, та авторътъ имъ не пострада нѣщо; — ние, въ кореспондиране-то си много внимателно и прилѣжно сме се пазили въ това отношение.

Освѣнъ владичката борба, Д. Миладиновъ се е старалъ и за въвеждане-то на Българскій языкъ въ Охридски-тѣ учебни и молебни заведения. Отъ какъ въ централни-тѣ училища бѣше се отъ части и за малко врѣме ввѣлъ, а слѣдъ малко, по интриги-тѣ на нѣкои, изчезна пакъ, Д. Миладиновъ се подирѣтна да се открие ново Българско училище, махалско поне, и подбуди махалци-тѣ Кошишчани да съградатъ отъ основа такво. За това училище читателъ-тъ може да намѣри по-общирни свѣдѣния въ „Цариградскій вѣстникъ“ отъ 1860 г. Д. Миладиновъ пишеше често въ единственний този вѣстникъ дописки. 2) Негови-тѣ дописки бѣха слагородни, насърдчителни за народни-тѣ дѣйци и подбудителни къмъ обще-то добро и къмъ народното прѣусиѣвание, а не, като произведения-та на нѣкои днешни недорасли дописници, кои-то, подъ було-то на мнимо-то си родолюбие, стремжтъ се да съборатъ, да опропасть и унищожатъ онова, кое-то съ ржѣ-тѣ на подобни на Миладиновци дѣйци се въздигнало и съ своя-та имъ кръвъ се осветило, кои-то, казвамъ, пълнятъ нѣкои отъ сегашни-тѣ Български вѣстници съ безстидни хули и псувни, обезсърдчителни за народни-тѣ дѣйци, като ги

1) Жално че едва ли да се намира сега у мене нѣкое отъ тия писма, кои-то ако би съществували занели би тука видно-то си мѣсто. Освѣнъ нихъ у мене се намирахъ и други негови писма и дѣла; нъ бурни-тѣ врѣмена погълтнаха ги. Ако, по случай се намѣри нѣкое избавено отъ погибель-та, не ще прѣнебрѣгна да го обнародъ.

2) Нѣмамъ прѣдржчи броеве-тѣ на поменутий вѣстникъ, за да прѣпиша същи-тѣ му дописки и ги прѣобнародъ тукъ.

клеветятъ съ злобни и измислени клевети, и опропасти-
телни за народно-то добро и народно-то прѣуспѣвание.
Подобни-тѣ изроди достойни сж да се прѣзиратъ отъ
страна на народа и заслужватъ проклятие-то отъ страна
на потомство-то.

Малко врѣме, не цѣла година, Д. Миладиновъ учи-
телствува въ струга; понеже прѣдъ свършкѣтъ на
сжще-то му учебно врѣме 1860 год., биде отъ Цариг-
градски-тѣ Българи назначенъ съ писменно Патриарше-
ско позволѣние да обиходи Македония, за да събира
самоволни помощи отъ Български-тѣ и общини за въ
полза на почнѣта-та тога да се съзижда Българска въ
Цариградъ Църква. Това негово обихождаие по Маке-
дония многократно и многообразно въсползува народа
въ тая затѣнтена и заборавена, така да се каже, Бъл-
гарска страна; зацо-то покойниѣ освѣнѣ поржчена-та
и възложена нему длѣжностъ за събирание помощи,
него, по свойственниѣ нему характеръ, сърдце го не
търѣще да се ограничи само и само въ нея, а да не
развие квадратно риторическа-та си способностъ къмъ
заспалиѣ тога народъ и да го не събуди отъ литерги-
ский му сънъ, да му не вдѣхне благородни народни
чувства. Той всичко това испълни съ 90 процента по-
вече. Народъ-тѣ внезапно се съживи и приготви въ
пригрѣщение-то на църковниѣ ни въпросъ, освѣнѣ нѣкои
затѣнтени мѣста, кждѣ-то нога-та на обходителя не може
да стѣпи и сияйно-то му слово да проникне. 1)

Нѣ пакъ и тая именно обиходка биде главна-та
причина за опропастиение-то на обходителя и за слѣд-
ственни-тѣ тегоби и мъки на многочленно-то му осиро-
тело семейство. Гръкофенерското висше духовенство,
макаръ и отъ нѣмай кждѣ да бѣше позволило повиди-

1) За да би могли негови-тѣ дѣла да се познажѣтъ точно
и да се оцѣнятъ както трѣба, нужно бѣше да се знаеше прѣд-
варително нѣравствено-то и умственно-то тогашно състояние
на народа, съ кого-то имаше той работа. Нѣ тѣй като подобно
изложение завлѣкло би ме твърдѣ на далече и, като ни не
позволява обѣмъ-тѣ на книжка-та, оставамъ го за другадѣ и въ
друго, по-згодно врѣме.

тому подобна една обиходка по Българска Македония отъ страна на единъ Българинъ, нъ като твърдѣ добрѣ познаваше че все друго, а не полза за Фенеръ щеше да произлѣзе отъ нея, гледаше на обходителя не съ добро око и, стъпка по стъпка, го слѣдваше и дебнеше като хиена върху него и върху дѣла-та му, па и на всекой рачкоръ, наличаше му многосплетни примки и стъпници, дано нѣгдѣ го улови, отъ кои-то само съ голѣмо и осторожно прѣдпазване може да се упаци приврѣменно; а въ Дебръ и Воденъ измъкнж се отъ примки-тѣ само съ бѣганье. Въ първий градъ не можахж да го намѣрятъ, кога-то го потърсили; а въ послѣдний, нощемъ избѣгна съ помощь-та на покойния Георгия Динговъ, кой-то бѣ му далъ свой-тъ конь. При всичко това обаче покойний не може да избѣгне съвършенно отъ прѣслѣдване-то на Фанариотско-то Духовенство, кое-то само врѣме и случай чакаше да извърши злобно-то си и безчеловѣчно намѣрение и да го опронасти, кое-то най-послѣ и сполучи, както ще видимъ по-долу. Друга една отъ дѣйствителни-тѣ причини, за кои-то Гръцко-то Духовенство прѣслѣдваше покойния и за кои-то го опронасти бѣше и тя, дѣто той въ Кукушь и въ Охридъ подбудилъ владичкий въпросъ, отъ кой-то толко се умори и се съсипа Фенеръ.

Въ това врѣме по цѣла-та държава обикаляше Великий Везиръ, Кжбржзли-Мехмедъ Паша, кой-то, като мина прѣзъ прилѣтъ, по владичко подшувание проводи на заточение Българский тамошенъ учитель Йордана Х. Констандиновъ, родомъ отъ Велесъ; а, като дойде въ Битоля, сяще-то направи и на осемъ души, гръко-великоидеисти младежи.

Отъ какъ тѣчно и съвѣстно извърши миссия-та си по Македония, Д. Миладиновъ около конець-тъ на м. 8 врия 1860 г. дойде си у дома заедно съ брата си, Наума, кого-то имаше съ себе прѣзъ цѣла-та забиколка, като другаръ и помощникъ. А въ това врѣме мимо-Охридский Мелетий, макаръ насилственно и противъ воля-та народна, прѣбиваваше въ епархия-та и сновеше лукави-тѣ си сплетни, както противъ него, така и про-

тивъ други нѣкои по-отлични родолюбци—работници. . .

Не много слѣдъ възвръщение-то си въ Струга Д. Миладиновъ извѣсти се отъ приятели че грози го прѣдателство страшно, и би свѣтванъ че нужно би било да се отстрани, за да избѣгне опасность-та; нъ той, или не щеше да повѣрва или не зачиташе за нищо живота си, кой-то обаче бѣше неизбѣжно нуженъ не само на семейство-то му, нъ и на народа. Има и дуго: Той бѣше честолюбивъ, та не приемаше и не слушаше свѣти отъ никого, а колко повече отъ лица, кои-то сматряше за по-долни отъ себе? Какъ да е, той прѣнебрегна опасность-та, коя-то имаше още врѣме да се отбѣгне, и съ това унеправда само-то си семейство и съгрѣши прѣдъ него, като го остави нигдѣ никъдѣ, да страда и за насъщний-тъ си, безъ никаква помощъ отъ никого, съ една рѣчь, той принесе самоволна жъртва на народний олтарь не само себе си, а и цѣло-то си семейство, и то ето какъ:

Единъ день, и той бѣше 16-й Февруария 1861 год. день църнь за народа ни въобще а частно за жъртва-та и за многочисленно-то и дребно семейство, както и за роднини-тѣ и приятели-тѣ му, Д. Миладиновъ въ глъбока зора биде стжнхтъ (бастисанъ) отъ една тълпа заптиета подъ прѣдводителство-то на Жандармерийскій тысящначалникъ, Абидимъ Бега, родомъ Тоска, който прѣдъ нѣколко дни дошълъ бѣше отъ Битоля нарочно, за да улови ужъ нѣкои злосторници, кои-то бѣхж запашли и изгорѣли къща-та на Бр. Робевци въ Охридъ. Той като излѣзълъ изъ послѣдний градъ нощемъ, нощемъ пристигналъ бѣ и въ Струга; а рано-то, въ глъбока още зора, повикалъ при себе, за да го прѣдвождатъ, двойца Стружани, свещеника Ивана, Сакелария и кметъ-тъ Ивана Кокошчевъ, за да постжши ужъ по закона, по кой-то не се позволявало да се бастиса къща никому безъ присѣствие-то на официално махаленско лице, — зѣлъ ги да му посочатъ, чрѣзъ цалувание то си, Христа! . . Нападатели-тѣ, като влѣзоха внезапно и нечакано въ къща-та, коя-то друзи отъ другари-тѣ имъ обсадиха, уловиха покойний Д.

Миладинова въ само-то му легло, въ постеля-та му, на самий-тъ му райски сънъ, прѣдъ очи-тѣ на рас-треперано-то и потресено отъ страхъ многочленно и дребно негово семейство, грабнѣха го, така да се каже, отъ ржцѣ-тѣ му, измжкнѣха го отъ обятия-та му! Какъвъ страхъ, какъвъ трепетъ и ужасъ тога е билъ въ тая кѣща, въ това домочадие? Може да си въо-зи всекой 1).

Испомежду това прѣтрѣсоха цѣла-та кѣща, въ ковчези, долаци, изби и мутлами и събраха всичко, що намѣриха книжно, писма ли велишь, книги, ржкописи и пр. събраха ги и ги нагнетиха въ вреща, та заедно съ него отнесоха ги въ правителственний домъ. Щомъ се обзори и съвна, като се расчу по вѣнъ, страхъ и трепетъ обзе цѣлий градъ, а внезапность-та на дѣло-то и важность-та на уловено-то лице, както и нападательний начинъ, по който се улови, увеличавахъ и умножавахъ чрезвычайно страхъ-тъ, та всекой зѣ да се пита себе си: „Не ще ли уловятъ и други? ами азъ ще бѣдѣ ли исключенъ отъ тая бѣда?“ И право си имаха. Защото, не слѣдъ много часове уловиха се двама още първенци, именно Георгий С. Чакаровъ и Иванъ Евровъ учитель, негови най-близни приятели, ученици прѣжни, а на послѣдне съдѣйци въ църковнонародно-то дѣло. Послѣдни-тѣ били уловени, както се научихме по-сетне, за да би не могли, като подѣятелни изъ между граждани-тѣ, да дѣйствувать за освобождение-то на първия.

Утрина-та, на 17-й Февруария заобиколени отъ едно цѣло отдѣлѣние жандарми съ бимбашия-та на чело вситѣ трима, като ъзници и върли злодѣйци, бидоха отведени въ Охридъ и затворени. Слѣдъ единъ день, единий отъ тѣхъ биде пуснѣтъ съ задължение, обаче

1) Нѣколко дни прѣди това, като бѣше дошълъ въ Струга владичкий протосингелъ, днешний Дебърский Антимъ, за да плете кошница-та на владика-та, Д. Миладиновъ, за да запази народа отъ сплетни-тѣ му, препналь бѣше се и се скаралъ съ него ятко та послѣ всички-тѣ отдаваха уловение-то му на тая кавга; нъ тая причина бѣше второстепенна, а първо-степенни и дѣйствителни бѣха горѣизложени-тѣ.

да се не намиса въ дѣло-то на уловения Д. Миладиновъ нито да дѣйствува негде, поприятели Турци, разбира се за освобождение-то му; а двама-та, т. е. Д. Миладиновъ и Г. Чакаровъ лѣжяхъ три дни тамъ затворени. Както се научихме, последни билъ държанъ до три дни, за да не може да припятствува догдѣ, споредъ кроежъ-тъ и диктовка-та владикова, се направи обвинителна мазмата за първия.

На четвъртий день, 20-й Февр. двама-та Миладинови съзатворници, освободени отъ затвора, лутахъ се, като пиени гжски, отъ страхъ, изъ градъ-тъ, а Д. Миладиновъ, каченъ на коня и съпровожданъ отъ четворица конници жандарми — суварии, испроводи се като язникъ — злодѣецъ въ Битоля, обвиненъ съ мазмата отъ Охридский-тъ Съвѣтъ „Идаре мезлич!“ Нито догдѣ покойнии бѣ въ затворъ-тъ нито кога-то се испровождаше въ Битоля, бѣше допущено нѣкому да се приближи до него или да проговори нѣщо съ него. Отъ това всички въ Охридъ още повече потрепераха. Поближни-тъ му роднини и приятели търчахъ горѣдолу, да се молятъ при единъ, при другъ, дано сполучатъ да го отгърватъ, нъ всичко биде напраздно; — Гръцкии владика Мелетий бѣше нагласилъ вече Турски-тъ бѣгове, а може би, несъмнѣнно, и да ги е подкупилъ, както навѣрно и Битолский Венедиктъ направилъ сжще-то въ Битоля! А, като освѣнъ Турци-тъ въ Охридъ, владиката имаше съмишленници и двама първенци отъ Християни-тъ, най-първи-тъ и най-влиятелни-тъ, единъ отъ кои-то е билъ и ученикъ на жертва-та, спасение-то на Д. Миладинова бѣше немислимо. И дѣйствително; кога-то испомежду тие три дни съпруга-та на покойния отиде у послѣдни-тъ двама, за да ги моли да подѣйствуватъ за избавление-то му, тие казаха и категорически че за него спасение нѣмало, тѣй като той се осждилъ вече, а че трѣбвало да каже на зета си, „да си сѣди мирно това куче, зере и нему ще му кладемъ претъ-тъ, та ще хвъркне и той на възбогъ! . . .“ Ето Християни, и то, православни! . . .

Макаръ и да отиваше на явна смъртъ, отъ която

никой не вѣрваше да утече, покойний Д. Миладиновъ
 никакъ не бѣше уплашенъ и стреснѣтъ, а съ спокойна
 душа, безбоязнено и съ весело сърдце, като на свадба,
 отиваше си, ѣздящъ на коня, като сватъ. Това чинѣше
 той по двѣ причини: Първо, защото се надѣваше за
 спасение-то си на отлични-тъ си приятели и познайници
 въ Цариградъ и другадъ, че тие не щѣтъ го оставятъ
 да загине невинно, безъ да си помисли кутрий-тъ че
 много пѣти и най-вѣрди-тъ приятели и най-усилни-тъ
 имъ дѣйствиа останватъ бесплодни и бесполезни и че
 негово-то бѣше едно отъ подобни-тъ обстоятелства; а
 второ, защото немареше и прѣзираше живота си, кога-
 то би се касаело за народно-то добро, безъ да зачита
 даже и семейство-то си, прѣдъ кого-то има родителски
 естествени обязанности. (Кждѣ сж днесъ родолюбци-тъ,
 да се оглѣдатъ въ оглѣдало-то на негово-то самоотвър-
 жение и самопожертвование?) Кога-то отъ далеко испро-
 вождахме го, като Апостоли-тъ, Христа, на явна поги-
 бель, той, съвсемъ спокойно, показваещемъ шепата си,
 казваше ни: „Що така сте се уплашили, дѣца? Една
 „шепа кръвь е челоѣпеский животъ; за толко ли ще
 „се уплашж? азъ отивамъ на вѣрна смъртъ, нѣ на-
 „родъ-тъ Българский нѣма да умре заедно съ мене;
 „той ще остане живъ и единъ день ще въскрѣсне; тотъ
 „ще оцѣни и моя-та кръвь! Азъ посѣхъ сѣме-то; а вие
 „бидите живи да пожниете плодъ-тъ му.“ Само кога-то
 щехме да се раздѣлимъ еднѣжъ за всѣгда, на расста-
 яние единъ часъ почти отъ градъ, Охридъ, наведе глава-
 та си и произнесе съ нажаленъ гласъ: „Ахъ тиранство,
 ахъ пусто Гръцко духовенство!“ и двѣ ѣдри сълзи
 истъркаляха се отъ църни-тъ му ѣдри очи! Тога ние
 облѣхме се съ сълзи и, безъ да можемъ да му произ-
 несемъ послѣдне-то: „съ Богомъ,“ отдѣлихме се съ на-
 ведени глави!

Той отиде и не се върнж вече назадъ ни при насъ
 ни при семейство-то си нито при народа си; нѣ про-
 рочество-то му се сбждна на пълно — сѣме-то, кое-то
 посѣ, изникнж, израсте, даде изобиленъ плодъ, който
 ние въ наше вѣрме пожняхме. Негова-та цѣль бѣше,

за възкресение-то на църковна-та и книжевна-та ни независимост; тя се изпълни. — Независима-та ни църква се възобнови, Българский ни майчинъ языкъ на всждѣ почти по Македония се въведе! Кждѣ си сега, блаженѣйша и благороднѣйша душо, да видишь изобилний-тъ плодъ на посѣбно-то ти сѣме, за което самъ ти съ все безцѣний-тъ ти братъ и семейство-то ти станяхте жертва всегдашна? Въ всекой възхитенъ разговоръ той викаше велегласно: „Ура! Живѣли Българи! България славна!

Кога-то гледаше успѣхъ-тъ на Българский языкъ въ родно-то си мѣсто, Струга или въ Охридъ, въ възхищение-то ей казваше: „Кога-то дойде братъ ми отъ Руссия, (разумѣваемъ Констандина) ще откриемъ по една Българска Гимназия мжжска и дѣвическа въ Охридъ или въ Битоля заедно съ по единъ пансионъ мжжски и дѣвически; учители приготвени имаме, (като наброяваше нѣколко лица, кои-то щели да съставятъ учителския персонель, между кои-то за първъ ставаше брата си), ще приготвимъ и учителки!“ Той му бѣше планъ-тъ на въздѣлѣна-та му цѣль: „да се просвѣти Българский народъ съ майчиний-тъ си языкъ, цѣль коя-то, ако и не доживѣ да види осъщесвенна, нъ ние поне бидохме честити да я видимъ, изпълнена въ пообширенъ и по-цѣлесъобразенъ смисль. Солунски-тъ учебни заведения мжжски и дѣвически сж осязателно доказателство на дѣйствителни-тъ ни заключения. Солунъ, който прѣди 26 години стреляше отровни стрели противъ Гръцкий-тъ владика въ Кукушь, за дѣто той не съзрѣлъ и незапрѣтилъ да се прочете въ църквата едно Апостолско чтение на Български а допустялъ „този смърденъ языкъ (Българский-тъ) да доближи до Солунскитъ врата 1) (да дойде сир. да се въведе въ Кукушь), този сжщий всегръцкий до тога, Солунъ, днесъ да стане центъръ и изворъ на Българско просвѣщение за цѣла Македония! Чудно промѣнение чуденъ и уди-

1) Изражение владичко, употребено въ писмо-то на Солунский Митрополитъ до Кукушкий владика, Мелетия.

вителинъ успѣхъ! Какъвъ по-голѣмъ, по-дѣйствителенъ успѣхъ отъ настоящій искаше покойниѣ? Ето неговото желание, негова-та цѣль, неговий планъ се осществи, се изпълни най-квадратно. Прочее и негова-та кръвь, неговий животъ е удовлетворенъ най-пълно. Нека вече негова-та душа почива спокойно. Нъ да се повърнѣ на рѣдъ-тъ, кого-то оставихъ:

Въ Битолски-тѣ злудѣйчески тъмници Д. Миладиновъ лѣжа цѣли три мѣсѣци, до прѣполовение-то на м. Мая. Тамо не единъ пътъ биде испитванъ отъ Битолскиѣ-тъ „Дженаатъ мезличѣ“ (криминалниѣ съдѣ), нъ той съ врожденно-то си и придобито краснорѣчие, и съ дѣйствителна-та невинность всекога излѣзвалъ е отъ съдѣ-тъ оправданъ; испитвахъ се и се прѣгледвахъ на три пѣти отъ разни правителственни комисии, нарочито опрѣдѣлявани, въ кои-то бивалъ е членъ и Битолскиѣ Г. Митрополитъ, нѣкогашниѣ Видинскиѣ, Венедиктъ, най-злостниѣ-тъ между всички-тѣ си тогашни събратѣ, разгледвахъ му се, казвамъ, всички-тѣ книги и писма, които му се наидоха и се събраха у дома му и кои-то пълнеха четири цѣли вреща, нъ и отъ тѣхъ излѣзе необвиненъ. При всичко това пакъ свобода за него нѣмаше. Коя бѣше причина-та? Незнаемъ. Г. Василь Манчевъ, родомъ отъ Свищовъ, кой-то съврѣменно съ него въ сѣща-та тъмница и за подобно обвинение или по-добрѣ, отъ подобна клѣвета, лѣжа около единъ мѣсець той може да знае нѣщо повече. Той сѣще може да знае и нѣкои подробности за покойниѣ относително до лѣжаніе-то въ тъмница-та и досѣденъ-то му, кои-то ние отъ вѣнъ не сме могли да узнаемъ, макаръ и да получавахме отъ затворения сегизъ-тогизъ по нѣкое отворено писменце, писано съ плайвасъ и съ алегорическо съдържаніе. Отъ послѣдни-тѣ негови алегорически писма едно нѣщо могли сме да узнаемъ. Като не бѣше никому позволено да влиза при затворници-тѣ отъ подобна категория, можели да влизать тамо само хора отъ Католическа-та пропаганда, кои-то често прѣдлагали имъ и имъ се обѣщавали да ги освободять непосредственно само, ако тие прѣгрънѣтъ и исповѣдать Католицизма

или поне Уния-та съ него. Отъ тука какво друго заключенне излиза, ако не, че и самата тая пропаганда имала е прѣстъ или поне съчувствала е съ Гръковладичко-то противо нашій подвижникъ и народенъ дѣецъ прѣдательство, както ще се покаже и по-долу?

Ми се чини че, чрѣзъ това срѣдство г. В. Манчевъ избави се отъ затвора и отъ погибель-та; нъ Д. Миладиновъ, кой-то прѣди 2—3 години, поради тая сжца Уния, избѣга отъ Кукушь, кой-то не приемаше нито да чуе за промѣнение на вѣра въ каквата и да било нужда, мислимо ли бѣше, да се уклаши отъ единъ затворъ, та да прѣгърне Католицизма? Никога! Той въ писмата си пишеше ни: „Само една дума: „Католикъ „или поне: Униятинъ“, достатъчна е да ме избави отъ „затвора; нъ азъ сега на старость, да очърнѣ лице-то „си, да потъмнѣ име-то си, да обесчестѣ минжло-то и „бжджще-то си и най-нослѣ да онеправдаж семейство-то „си, не ще приемѣ никакъ, макаръ и да знаѣ че смър- „тъ-та ми е неизбѣжна; азъ нѣма да останѣ по-долу „отъ Макавея Елеазара, кой-то умрѣ за вѣра-та си!“ Така и не прие католическа-та условна свобода въ замѣна на праотеческа-та си вѣра, прѣдпочете смъртъ-та и погибель-та си нежели безчестния животъ. Колко подобни нему имаме днесъ? Нека се огледатъ въ неговото оглѣдало най-вече днешни-тѣ Кукушани, кой-то и безъ таквизъ, като негови-тѣ, опасности, прѣгърнѣха Уния-та и още държатъ се за нея, „като слѣпши-тѣ за станъ-тѣ,“ като да би безъ нея пропаднѣлъ би свѣтъ-тѣ! какво извинение може да имъ помогне за оправданне?! Само нѣкои на послѣдне подражаха примѣра на покойния и прѣдпочетоха заточение заедно съ православие-то, нежели свобода съ чужда вѣра! Слава тѣмъ и похвала!

Отъ друга страна, догдѣ покойниѣ лѣжѣше въ затвора Битолскій и се испитваше, приятели-тѣ и роднини-тѣ му въ Охридъ и Струга не спиехѣ, а старасѣхъ се всячески да найдѣтъ срѣдство за избавление-то му; особито двама-та съзатворници негови въ Охридъ и единъ неговъ роднина отъ послѣдния градъ прѣдѣ нищо

не се спирахъ и нищо не щадехъ за него. Най-послѣ тие намѣриха сръдство за желаемо-то освобождение; найдоха приятели въ Битоля, кои-то да посръдствувать при прѣдсѣдателя, на Криминалний сждъ, тога Ахметъ есенди, а послѣ, Ахметъ Расимъ паша и при Валията, извѣстния по послѣдна-та война, Абдулъ Керимъ Паша, както могоха, разумѣва се, за да го освободять и работа-та приближи осъществение-то си; — нѣкои съ затворници съ него Албанци, кои-то прѣзъ велики-тѣ пости били освобождени, като си вървѣха за Албания, минаваещи прѣзъ Охридъ и Струга, казаха ни и ни увѣриха, както и отъ Битоля бѣхме извѣстени, че и Миладиновъ слѣдъ два три дни щель непрѣмѣнно да се избави и свободенъ да си дойде у дома за Лазаровъ день или най-късно, за великата седмица.

Като съ нетърпѣние обаче чекахме го да си дойде за Въскресение Христово, та двойко да се радваме всички приятели и родници негови, миня се и великденъ и пакъ него го нѣма, а ние въ тъмнота празнувахме велики-тѣ празници, ето че и по Великденъ още го нѣма, когато внезапно и като отъ грѣмъ и молния поразени, прѣзъ м. Мая чухме че той билъ отведенъ въ Цариградъ! Каква би тая внезапность, тая нечаяность? Попитвахме се единъ съ другъ, нѣ никой нѣмаше да ни расправи! Слѣдъ малко врѣме обаче научихме се подробно и ето какъ станяло това:

Щомъ като Битолскій-тѣ и Охридскій-тѣ владвци узнали че власть-та рѣшила да го освободи и че жъртва-та имъ щела да отлетне отъ грабливи-тѣ и хищни тѣхни ногти, издѣйствували при Валия-та съ каквито сръдства вече могли, подеждимий да полѣже въ затворъ още нѣколко — двѣ три седмици, за тѣхно удовлетворение поне, та послѣ нека се освободи! Това лукаво сръдство, дѣйствителность-та на кое-то и самъ Валия-та, Абдулъ-Керимъ Паша, не можель да усѣти, та убѣдилъ се да се съобрази съ него и неволею да падне подъ сящий-тѣ съ нихъ грѣхъ, употребили лукави-тѣ кръвопийци, 1) Битолскій Венедиктъ и Охрид-

1) Около това врѣме сящи-тѣ тие двама фенерци испиха

ский Мелетий, съ цѣль да спечелятъ врѣме, та да могатъ отъ ново и съ по-враждебни сметни, съ по-силни коварства и прѣдъ по-високо мѣсто да подковжтъ жьрт-

и излокаха кръвь-та и на една друга невинна жьртва, на единъ Българинъ Калугерь, родомъ отъ Дебъръ, Илариона, Игумена на Дебърский манастиръ, Св. Ивана, като го наклѣветиха и опропастиха, както слѣдва:

Той отъ прѣди 15 години като излѣзълъ отъ родно-то си мѣсто, живѣлъ въ Св. Гора, въ Иерусалимъ и въ Руский нѣкой манастиръ. Като му се домигъло за отечество-то, рѣшилъ се да се върне въ него и тамъ да остави останкитѣ си — коскитѣ. Нъ, като пакъ се извѣстилъ че съотечественници-тѣ му Дебрани не си били промѣнили старий-тъ табитъ на убийства и грабежи, уплашилъ се и се рѣшилъ да остане въ Охридъ. Тамъ близу до една, малко отъ града отстранена църква, Св. Иована, направи си една малка келийчка, въ която нѣколко врѣме си поживѣ. А, като научили негови-тѣ съотечественници, Дебрани, Българи, разумѣва се, дотърчаха въ Охридъ и въпрѣки негово-то отказвание, съ голѣми молби и поземни колони, като знаели добри-тѣ му качества, склонили го да го земжтъ въ Дебъръ като Игуминъ на тамошний манастиръ, Св. Ивана. И дѣйствително заслужваше той за такъвъ, тѣй като бѣше добъръ Християнинъ и посветенъ исключительно на священниъ си санъ.

Щомъ като отишълъ въ манастиря и зѣлъ управлѣние-то му дѣдо Иларионъ съжалилъ се на скудость-та му и намислилъ да излѣзе по вѣнъ да проси помощи. Той мислилъ да иде въ оние мѣста, които познавалъ, именно, въ Св. Гора, въ Палестина, а най-повече въ Русия и съ тая цѣль тѣргналъ билъ отъ Дебъръ и дошълъ бѣше въ Витоля тѣкмо на онова врѣме, кога-то случи се да се намѣржъ тамъ и азъ и още повече да слѣзе на оной сѣщий ханъ, на който се намирахъ и азъ, та могохъ да се запознажъ съ него по-отблизу.

За да отиде обаче по-надалечъ, необходимо бѣше да си визитира пашпорта. Нъ, щомъ като отишълъ и се прѣдетавилъ прѣдъ Полиция-та, тая, прѣдизвестена отъ Митрополита, който тоже билъ прѣдизвѣстенъ отъ другъ свой събратъ, отпратила го при него, да и донесе едно кефилнаме отъ владиката, за да му визитира пашпорта. Невинний калугерь, безъ да се усумни въ нѣкое зло, утѣрчалъ се съ радость на Митрополия да иска нужно-то кефилнаме. А лукавий фанариотинъ приелъ го учтиво и казалъ му да почака малко; испомежду това пратилъ дякона си, Българинъ, да увѣдоми полиция-та че този чловѣкъ е еди какъвъ си, та опасно е да се испуща вѣнъ, — наклеветилъ го по фанариотски и издѣйствувалъ заточение-то му,

ва-та си така, щото да не може вече по никакъв начинъ да се исчени отъ окови-тъ 1). Власть-та въ Битоля склонила да задържи затворника за нѣколко 15—20 дни още въ затвора, а Мелетий въ това малко расстояние направи съ измама единъ общъ епархиаленъ махзаръ, подпечатанъ отъ цѣла-та почти епархия. Ето какъвъ бѣше и какъ се смайстороса той:

Понеже съ знание никой въ епархия-та ни не би подписалъ и подпечаталъ противъ Д. Миладинова, отъ кого-то никой никакво зло не бѣше виждалъ никого, то злобний Мелетий употребилъ билъ и тука лукавщина;—направилъ единъ махзаръ съ съдържание отъ страна на Охридска-та кааза, до мѣстна-та власть, съ кой-то каазата молѣла и се ужъ да назначи кърбулюкбашия нѣкого си Дебранина, Сали-Демира, способенъ и искусенъ пазачъ, за кого Мелетий знаелъ, че като на това врѣме ежществующий булюкбашия не можалъ да защити селата противъ злоупотрѣблѣния-та на попливнали-тъ тога злодѣйци, щомъ имъ се прѣдложи, и то отъ владичка страна, за Сали Демира, отъ кого-то всички села бѣха благодарни, съ готовность и даже съ признателность къмъ

назадъ въ Дебрь. Догдѣ почекалъ калутерь-тъ въ Митрополия-та, ето че пристигватъ двама жандарми и зимать го съ себе, та го отвеждатъ на полиция, а другъ жандаринъ дойде на хана и му прибра коня и вещитѣ му.

Отъ полиция двама жандарми завели го за въ Дебрь. Нъ, о, чудо на чудеса-та! Вечерь-та дошли въ г. Рѣсенъ, първата станция отъ Битоля за Охридъ или за Дебрь. Тамъ тие затворили го, да прѣнощува ужъ, въ ханската плевля; а утринта рано чловѣкътъ се намѣрилъ удавецъ съ вѣже за гуша и то на самото вечеранѣ, както показвалъ залакътъ му отъ хлѣбъ и маслина, кой-то се намѣрилъ въ уста-та му! Какво е това чудо и кой е геройский-тъ му авторъ? Нека всекой се помисли да си го истълкува! . . . Нъ, само това ли е? . . . Колко още други, още по-свирѣно погубени? ! . . .

1) Едно вѣрно лице, приятель мой, събщи ми че тие дни, когато се кроела нова-та сплетна, като отивалъ съ поща-та — мезилъ въ Битоля, занесълъ на тамошний владика 60 лири. пращани отъ страна на Охридский, Мелетия. Отъ тука людѣто заключавалъ че тие пари сѣ употребени за да се добие поменжтий срогъ.

Владика-та, ше подпечатать; така и биде. А, за да не се породи и появи нѣкое съмнѣние въ лукавщината, проводи махзара да се поднесва и подпечатва по села-та не съ нѣкой свой человекъ, а съ единъ народенъ ужъ, нъ невиненъ старъ учитель, родомъ отъ струга, който, въ невинность-та си, и той самъ непроумѣлъ злобна-та задна мисль на Владика-та. Все-тѣ села съ готовность и благодарение подписали и подпечатали прѣдставения имъ махзаръ, който попълненъ и готовъ въ кратко врѣме, прѣдставиль се Милетию, за да го подаде ужъ на по-трѣбно-то мѣсто, т. е. на мѣстна-та власть или да го проводи въ Битоля, на Валия-та.

Нъ тога особито се изиграла втора-та и най-важна-та часть на безсвѣтна-та и безчеловѣчна владичка роль. Той, владика Мелетий, прѣрезаль махзаря на двѣ части; — съдържание-то оставиль на една страна, а печати-тѣ и подписи-тѣ задържалъ. Намѣсто първо-то съдържание явиль се махзаръ съ съдържание съвсѣмъ друго, най-безчеловѣчно и най свирѣпо, какво-то само немилостива звѣрска душа могла би да измисли! То и самаго Христа би подигнало на бѣсилка-та! Смысль-та му, до колко-то отъ по-послѣ могохме да научимъ, била горѣ-долу слѣдующа-та: Подписана-та кааза или епархия оплаквала се на власть-та, че нѣкой си Д. Миладиновъ, учитель отъ Струга, не прѣставаль отъ да обиходи села-та и да проповѣдва на мирни-тѣ царски подданици въстание противъ Султана и съединение съ Россия, кядѣ-то ималь и брата си, слѣдователно подпечативши-тѣ села молили се на Ц. Правительство, или да имъ покаже мѣсто друго, да се прѣселятъ и да живѣють мирно и свободно отъ негови-тѣ (Миладинови-тѣ) побуждения или да ги отърве отъ него, като го махне отъ този свѣтъ! На махзаръ съ подобно или още по-враждебно, по-немилостиво и по-лъжливо съдържание залѣнили подписи-тѣ и печати-тѣ отъ прѣрезано-то първо прошение. А, за да би не могло да му се открие фалшивость-та, този Христовъ (!) намѣстникъ накаралъ свои-тѣ любимци въ Охридъ и въ нѣкое още друго село да удрятъ сквърни-тѣ си печати на тая

точно линия, по коя-то били залепени двѣ-тѣ части на фалшивий махзаръ. Най-първий отъ тѣзи *свѣстни* (!) Християни слѣдъ фанариотина е билъ единъ бивши ученикъ на жертвата, за кого-то споменяхъ и другагѣ че занѣ мѣсто на учителевъ си прѣдатель. 1)

Нѣ, извинѣте, Г-да читатели, че едно нѣщо не маловажно щехъ да забравж и пропуснж:

По-горѣ спомѣняхъ че покойний подканяше мнозина младежи, както отъ Кукушь, тѣй и отъ Охридъ, даже и мене, да отиджтъ на учение въ Руссия, отъ кои-то едни и отидоха. Отъ нихъ бѣше и едно момче, кое-то едвай що бѣше отишло прѣди двѣ години, и владика-та накара роднини-тѣ му (родители нѣмаше) да се оплачатъ на власть-та съ жалба противъ Д. Миладинова и то тъкмо на тая минута, кога-то уловень въ Струга, доведеде се и се затвори въ Охридъ, че той ужъ съ помамка зѣлъ имъ момче-то и го качардисалъ (избѣгнжлъ го) въ Руссия, кога-то въ града ни всички знаехж, че то биде испроводено по желание-то на сами-тѣ му оние роднини, кои-то бивахж накарвани да се оплачатъ, и че то неизбѣга скришемъ и ноцѣ, а явно и деня на пладнина отиде си, испроводено отъ тѣзи сами-тѣ му роднини и други приятели, между кои-то случи се да съмъ и азъ. А послушаха ли фанариотина тне момчеви роднини и се оплакаха противъ невинния страдалецъ или не, то не съмъ могълъ да се увѣрж на здраво и до днесъ. Само-то това момче, днесъ доста възрастенъ мжжъ, е живо, та може и да знае. А азъ едно само знаж, че то непосредственно биде принудено да се върне отъ Руссия не свършивше още и за скоро врѣме дойде си.

Калпавий и фалшивий махзаръ съ телеграфическа бързина, чрѣзъ нарочитъ человѣкъ, протосингела Антима, днешний Дебърскый Гръц. владика, проводи се на Патриархия-та, която съ смѣта-та бързина подала го на Порта-та, съпроводень, разумѣва се, съ изяснителень

1) Съ подобень фалшивъ махзаръ проводи се на заточение прѣзъ 1876 год. отъ Охридъ и Стоянчо Костовъ, секретарь-тъ на дѣда Охридскый Натанаила.

такриръ отъ своя страна. Това сж свѣдѣния-та, кои-то по-насетне излѣзоха на явѣ, а до тога никой нищо не знаеше що се кроело и що се вършело отъ народни-тѣ ни неприятели въ бездна-та на лукавщина-та и безчеловѣчие-то имъ.

В. Порта, като получила единъ такъв махзаръ отъ страна на една цѣла епархия или поне, кааза, подлинность-та на кой-то била засвидѣтелствувана отъ църковно-то началство на толко милиона Християни, царски подданици, Началство, кое-то всякога е прѣтendirало и още прѣтendirа че се грижи за спокойствие-то на държава-та, макаръ и тие прѣтеници да сж безосновни, като видела, казвамъ, такъв махзаръ противъ одного мѣтежника (!) за какъвто прѣдставлявали покойнаго Д. Миладинова, В. Порта не могла да не повѣрва или да се усумни въ подлинность-та му и въ дѣйствителность-та на общи-тѣ ужъ оплаквания на кааза-та ни, тѣй като и сама-та Патриархия заявявала, която дѣйствително имала е право да се оплаква отъ покойния, като отъ нарушителъ, нъ не на държавно-то спокойствие и въ ущърбъ на държавни-тѣ политически интереси, а въ ущърбъ на Еллинофенерскій-тѣ деспотизмъ. Като видѣла, повтарямъ, махзаръ-тѣ и се увѣрила отъ Патриаршескій такриръ, В. Порта немедленно и телеграфически заповѣдала да доведжтъ обвинявания Д. Миладиновъ въ Цариградъ. Нощемъ и телеграфически пристигнала въ Битоля тая заповѣдъ; нощемъ, на 4-й сасъ по турски (10-й Евр.) грабихтъ билъ внезапно и нечаянно отъ затвора и, подъ конвой съ четворица конници жандарми нощемъ доведенъ въ Солунъ. Тамъ Валия-та, строгій Хуени Паша, за по-сигурно пазение, държалъ го да прѣнощува въ една, съсѣдна до своя-та спална стая, пазенъ „четверма—четворицею,“ а утринь-та испроводилъ го, пакъ здраво пазенъ, въ Цариградъ. Само това незнамъ, да ли обкованъ въ желѣза, както е обикновено у Турци-тѣ, билъ испровожданъ или направило му се снисхождение, да върви съ свободни рѣцѣ. Нѣкои Кукучани, стари негови познаници, приятели или ученици, видѣли го, когато бивалъ отвежданъ въ

парахода, нъ не могли да се приближатъ до него, за да се раговорятъ, тѣй като никому не се позволявало доближение-то, та едва отъ далеко могли съ ишарети (на маханье) да си размѣнятъ поздравления-та и, съ насълзени очи и погледи да го испроводатъ.

Щомъ билъ доведенъ въ Цариградъ, непосредственно негово жилище или, по право, гнилище опрѣдѣлило се затворъ-тъ при голѣмо-то заптие. Кой-то отъ наши-тѣ ималъ злочестината да полежи въ него, той само може да го е оцѣнилъ. Како поживѣ тамо, въ новата си *палата* (!) бѣдний мжченикъ около деветъ мѣсеци, не ни е точно извѣстно, макаръ и да получвахме сегизъ тогизъ по нѣкое отворено писъмце съ плаивасъ написано; оние, кои-то били по-близу, може да знажтъ нѣщо повече, и да кажътъ, до колко еж могли да узнажтъ отъ страна, понеже никому не бѣше позволено приближение-то до него, а запрѣтено всекому е било, подъ смъртно наказание, да се прибере до мѣстопрѣбивание-то му. Несъмнено той много пхти е бивалъ испитванъ, нъ ни единъ пхтъ не и обвиненъ, а даже напо-слѣдъкъ Порта-та се увѣрила за вѣроломство-то на Гръкофенерско-то духовенство противъ него, нъ било вече късно. Прѣбивание-то и страдания-та му въ затвора били отъ най-неспособни-тѣ, разумѣва се.

Братъ му, Константинъ, кой-то прѣдъ една година, отъ какъ бѣ свършилъ науки-тѣ си въ Московскій университетъ, отишълъ бѣ въ Австрия и тамъ печатилъ извѣстни-тѣ Български пѣсни, събрани въ Македония отъ двама-та братя отъ 1854 до 1859 год., въ това врѣме се нахождалъ въ Бѣлградъ. А, като чулъ за уловение-то и испровождане-то братово си, слезълъ въ Цариградъ съ цѣлъ да подѣйствува чрѣзъ приятели-тѣ си за освобождение-то му. Нъ, уви! вмѣсто да освободи брата си, а то и той самъ паднъ въ примка-та! Споредъ едно писмо, кое-то получихъ прѣзъ Августа 1861 г. отъ покойния нашъ съгражданинъ, Цариградски търговецъ, Михаилъ Кецкаровъ, на 28-й Юлия т. г. Константинъ отвезълъ се въ Турската столица, а утринь-та, на 29-й, безъ да обади никому и даже прѣди

да се прѣдстави и на Австрийско-то посолство, за да се впише въ списъка на подданици-тѣ му, като Австрийскій подданикъ, що бѣше станжлъ, (грѣшка, която му костува скъпо — съ живота му), търгнажлъ да търси брата си, Дмитрия, съ кого-то отъ прѣди много години не бѣше се виждалъ, та се отправилъ право при голѣмо-то заптие, безъ никакъ да се усумни, да не би да се улови, тѣй като той се осланиялъ на чуждо-то си подданство, кое-то обаче, както казахме, не билъ отишълъ да си го ознамени при надлѣжно-то посолство, отишълъ, казвамъ, при заптие-то, да наиде ужъ и да види затворения си братъ, нъ ни него могълъ да види нито пакъ самъ той могълъ да се върне назадъ — Турската власть, прѣдизвѣстена прѣдварително за дохожданието му въ столицата и прѣдубѣдена противу му, щомъ се явилъ прѣдъ нея да търси и да пита за брата си, като се увѣрила отъ него самага за тождество-то му, задържала го и го затворила въ подобна съ братовата му отдѣлна тъмница, безъ да му дозволи да се види даже еднижъ поне съ него; той прочее пострада спорѣдъ вълчевата пѣсенъ въ приказката на животни-тѣ кой-то пѣлъ: „само мѣсо дома дошло!“ (Читатель-тъ ще може да види тая приказка въ Сборника ми, кой-то ако е воля Божий, скоро ще излѣзе на свѣтъ. Прикас. Н-ро 27 и 68.), та ето ги и двама-та въ сяца-та стѣпница уловени и за рѣцѣ и за нозѣ. Дмитрий, ако и несравнено по-старъ отъ Констандина, бѣше обаче здравъ и ягкъ тѣломъ и духомъ, та можель е негли по-твърдо да устои срѣщу несносни-тѣ тѣлесни и душевни страдания и мжки затворнически и, по-сносно и по-леко да ги прѣтърпи, нъ какъ ги търпилъ послѣдний, кой-то още отъ малкъ билъ болничавъ, а въ послѣдне и сериозно поврѣденъ въ здравие-то си?! То самъ той и Богъ знае! При всичко това пакъ по-здравий Дмитрий умрѣгъ нѣколко дни по-напрѣдъ отъ болния Констандина! А како това? Ще видимъ по-долу!

Двайца-та Страдалци брата, раздѣлени единъ отъ другъ въ особни стайчки и осамотени, кипиха вжтрѣ до свършькъ-тъ на текуща-та 1861 година, слѣдов. по-ста-

рий лѣжа тамъ тъмно деветъ мѣсеци, а по-малкии — петъ. Исполнежду това като не се позволявало никому да се прибере до мѣстопрѣбиванне-то имъ, само хора отъ Католическа-га пропаганда могли свободно да ги посѣщавать и да ги катихизиратъ въ Католицизма, както казахме и за въ Битоля. Една Католическа *Сестра Милосердия* често ги посѣщавала и прѣдлагала имъ да приемътъ Католицизма, ако желаятъ непосредственно-то си освобождение! (Какъ би станжло това! Всекой проумѣва!) Нѣ герои-тѣ брата прѣдпочитали погибель-та си нежели промѣнение-то на праотеческо-то си наслѣдие — православна-та вѣра.

Бъ това врѣме приятели и отъ вънъ и отъ вътрѣ не прѣстанжли отъ да дѣйствувать за освобождение-то имъ, едни молили, други убѣждавали. Правительство-то въ невинность-та имъ, нѣ, но нещастие не могли нищо да сполучать! Най-послѣ, като се промѣна-ли нѣкои по-високи лица и сполучили да убѣдятъ Висока-та Порта че тие двама страдалци сж съвѣсмъ невинни и че сж били жьртва на Грьковладички коварства, издаде се трикратна заповѣдь да се освободятъ. Първа-та заповѣдь нищо не подѣйствувала, тѣи като Грьцко-то Духовенство чрѣзь разнообразни-тѣ си интриги и всевъзможни-тѣ срѣдства могло е да упраздни силата и да възбрани осящественне-то и; втора-та, по-силна, малко нѣщо турила се въ дѣйствие, като страдалци-тѣ ни се извадили отъ първий затворъ, и се турили въ по-легкъ ужь; А третя-та, изрична и строга, непрѣменно щела да ги освободи, ако лукави-тѣ и бездушни Духовници не бѣха ги прѣдварили съ насилственна смърть! *Православниѣше-то* (!) Грьцко Висше Духовенство, ненаситвеещемъ се съ цѣлогодичне-то почти несносно въ тъмници мъчение на наши-тѣ двама брата, за да си утули жажда-та съ Българска кръвь, като видѣ че не ще може да пристигне цѣль-та си чрѣзь Правительство-то, тѣи като послѣдне-то, убѣдено въ невинность-та имъ, щеше да издаде и третя, по-силна заповѣдь за освобождение-то имъ, коя-то и издаде, употребѣи друго, още по-безчеловѣчно, върхъ-тѣ на безче-

ловѣчие-то — „Отрова-та.“ И така, по-старий, по-здрави и по-якийъ Димитрий на 7-й Януария, а по-младий, по-слабий и болнипавий Константинъ на 11-й сѣщаго мѣсеца 1862 год. бидоха принесени немилостива жъртва на Гръцка-та богиня: *Немезисъ!* или, по-право да кажж, основна и умилостивителна жъртва на народно-то ни църковно възрождение и нѣравствено освобождение! Горѣ Вамъ книжници и фарисеи, казваше И. Христосъ на подобни-тѣ тѣмъ Иудейски Архиереи и Законници! За срѣдство-то, кое-то се употрѣбило за уморвание-то на страдалци-тѣ ни, казвахъ че било, вжгленъ-тъ, който или самъ, чрѣзъ вжгленна-та си кислота или и съ помощь-та на нѣкоя прибавена въ него отрова, уморилъ ги. 1)

Гробнина-та имъ не се знае, понеже никой не смѣялъ да отиде и съпроводи износване-то и погрѣбение-то на мъртви-тѣ имъ тѣла, както казахме по-горѣ че не смѣялъ никой да се прибере и при живота имъ до мѣстопрѣбивание-то имъ. Защо-то, ако нѣкой би пожелалъ да ги види, прѣдварително той трѣбало да се опрости отъ живота си, тѣй като и него щела да постигне сѣща-та участь! Единъ само Стружанинъ, Илия Славовъ, пачаджия, който 18 години не билъ отишълъ въ отечество-то си, Струга, като се научилъ че неговитѣ съотечественници сж умрѣли и щели да се погрѣбжтъ отъ страна на Патриархия-та, безъ да знае нищо повече и безъ да се усумни въ нѣкоя опасность, отишълъ и съпроводилъ останки-тѣ имъ въ студений гробъ! Нѣ какво се случило съ него? — Утринъ-та и той, по *нѣкое тайнствено дѣйствие или чудо (!)*, умрѣлъ! Нека си въобрази читатель-тъ отъ що и како е погиналъ и този невинненъ пачаджия!

1) Други разказвахъ инакъ за смѣтть-та имъ, т. е. че тие, като получили позволение за свобода и излѣзли на вѣнь, та като сж видѣли и прѣгрѣнали двама-та, отъ любовь не могли да се раздѣлятъ единъ отъ другъ, и, като стояли така доволно врѣме прѣгрѣнати, прѣгрѣнати отъ чрезвичайна радость и издѣхнали. Това разказвание наистина е доста романическо нѣ не е и истинно. Истинно-то е горѣизложено-то.

Като излагамъ тука немилостивий-тъ начинъ, по кой-то погинжли прѣди 23 години наши-тъ съотечественници брата Миладинови, да не помисли нѣкой че служилъ съмь се съ измислици или излагамъ ромаидически, въображаеми и фантастически прѣувеличения, не; то сж свѣдѣния вѣрни, чърпани отъ достовѣрни и важни лица, кои-то при живота си имали достъпъ и входъ както въ Патриаршески-тъ, така и въ правителственни-тъ висши и по-ниски кржгове, та могли сж да се снабдяватъ съ точни и вѣрни свѣдѣния. Спорѣдъ тѣхъ, и спорѣдъ наше-то знание, въ този скърбенъ случай, много по-виновато е било Гръцко-то Висше Духовенство, отъ колко-то Т. Правителство. Послѣдне-то даже косвенно и съ измама е втурнато да участвува въ вина-та. То, основано на официални такрири на едно припознато отъ Него Висше църковно Началство, принудено било да се съобрази съ прѣдписания-та, изисквани отъ нуждата-та за прѣдпазване-то на тишина-та и спокойствие-то въ Държава-та, та е удовило и държало въ затворъ обвинявани-тъ. И могло ли То да има какви-годѣ съмнѣния въ дѣйствителность-та на Патриаршески офѣциални документи и на епархийски махзари? Не съмнѣнно, никакъ! Слѣдователно Гръцкии Охридскии владика, Мелетий, който направи и испроводи фалшивий-тъ епархийскии махзаръ и Патриаршия-та, коя-то основана на него или, може би, и подбудителка за направение-то му, сж били двойно виновни въ този скърбенъ случай, едно, че съ лъжливи махзари излъгаха само-то Т. Правителство, кое-то всекога се довѣрявало на нихъ; а друго, че зѣха на душа и опропастиха двѣ невинни лица заедно съ семейство-то имъ! Нъ тие не първъ пътъ и само тѣмъ това сторили! История-та помни! . . . Блазѣ (!) на такви пастири, а още по-блазѣ (!) на пасомитѣ отъ нихъ !!

Като се свършва до тукъ вторий-тъ и послѣдний-тъ периодъ отъ живота на приснопаветни-тъ Брата Миладинови, нека ми се позволи да се повърнж малко назадъ, за да повторж още нѣщо за характера на Димитрия и за начинъ-тъ на дѣйствия-та му, като прѣд-

варително очертаж по-възможности и лични-тѣ му тѣлѣс-ни чърти. Отъ по-малкия, Констандина, съхранилъ се и портретъ; нѣ жално че не бидохъ честитъ да го имамъ при себе, за да бихъ могълъ да украсж книжката сп и съ лика му. А отъ по-старий, Димитрия, като не оста-на нищо, отъ кое-то да може да се изобразжтъ лични-тѣ му чърти, ще се постараж, до колко-то ще мож, да ги опишж съ думи. Прочее Димитрій бѣше человекъ отъ срѣденъ, низичккъ и тъничккъ, нѣ жилавъ рѣстъ съ здраво и живостно тѣлосложение; лице имаше сухичко съ тъменъ шаръ, нѣ всекога на смѣхнжто и весело; Чърни-тѣ му ѣдри очи, вдлѣбнати малко въ легла-та имъ, испущаха на вѣнъ свѣтливи искри отъ далѣчна прѣд-видливостъ, като сияйни лучи на двѣ зарни звѣдн; а пакъ свити-тѣ му, дълги, чърни и буяти вежди, дигнати малко и продължени по цѣла-та дължина на широко-то мд чело, показваха негова-та прѣдставителностъ, дързно-венностъ и рѣшителностъ, качества, кои-то дѣйствително покойниѣ напълно притяжаваше.

Той, освѣнъ горѣпоменжти-тѣ характеристически свойства, кои-то въ вторий-тѣ периодъ обърна въ чистона-родна полза, въ този 6 — 7 годишенъ периодъ унажня-ваше силно открито и безъ най-малко прѣдпазване пропо-вѣдничество въ тая цѣль. А слово-то му бѣше такъ жежко, такъ грѣмко такъ мило що-то и съвѣмъ противници-тѣ си бѣше въ състояние да убѣди на свое-то мнѣние, отъ кое-то всекога билъ неотклонимъ и опорито е посто-янствувалъ на него. Нѣ въ тази именно, откритостъ, по наше-то скромно мнѣние, лѣжи и най-голѣма-та му грѣ-шка, коя-то опропасти не само него самага, нѣ и брата му, Констандина, и остави въ мжки и неволи много-членно-то му семейство! 1) Той, ако би малко се прѣд-

1) Загина; нѣ славно поне. Ако да бѣше билъ живъ и до сега, наистина щеше да принесе още много полза народу си, нѣ щеше да бѣде прѣзрѣнъ поради старостъ-та си прѣдъ дне-шни-тѣ учени и заслуги-тѣ му щехъ да се забравятъ както ставало и става и съ мнозина други народни дѣйци, кои-то днесъ страдатъ отъ скудостъ, даже и за насжнний си хлѣбъ; а сега и той не се забравя и заслуги-тѣ му отъ всекого се спо-менватъ и славятъ!

назвалъ и би работилъ по-тихо и по-покрыто, не само споредъ здраво-то си тѣлосложение може да живѣше и днесъ и да принесеше неоцѣними ползи народу си, нъ и братъ му, Констандинъ въ днешне врѣме, ако бѣше живъ, щеше да си покаже свои-тѣ умствени и научни дарби, а не щеше да загине „*мърщина*“, како що погинжъ заедно съ нихъ, безъ да принесе народу си друга полза, освѣнъ издание-то на Български-тѣ пѣсни. На-праздно прочее отидоха толкогодишни-тѣ му трудове въ наука-та. Дмитриево-то пропонѣдване бѣше чисто народно нѣравствено, църковно, а никакъ никога той за политическо въбунтувание, както биде наклѣветенъ, нито говорѣше, па нито мислѣше. И И. Христосъ не говорѣше за политическо възбунение, нъ и той биде прѣдаденъ и распнжтъ. Димитрий Миладиновъ просто и открито викаше противъ явни-тѣ злоупотрѣбления на Гръцки-тѣ владци, а прѣпоржчваше да си имаме пастрири отъ народностъ-та ни; прѣпоржчваше още майчиний-тъ ни языкъ въ училища-та и въ църкви-тѣ ни, слѣдователно нѣмаше за какво да се съмнѣва и да се бои Т. Правителство отъ негови-тѣ проповѣди, а Гръцко-то Духовенство, като виждаше загрозающа-та го опасностъ, мислѣше се да е въ право-то, да го затрие чрѣзъ какво-то и да било срѣдство и го затри. Д. Миладиновъ проповѣдваше явно и открито, частно и публично, като Сократа кждѣ-то и да се случеше, на училище ли или въ кѣщи, въ събрание или въ частно съ нѣкого съставяние така, щото по нѣкогашъ работа та я прѣкаляше, та достигваше и до прѣсищание. Съ ученици ли вемишь, или съ родители-тѣ имъ, съ простолудие-то или съ първенци-тѣ, въ село или градъ главний-тъ и най-първий-тъ разговоръ неговъ бѣше: За Българский языкъ въ училища-та и въ църкви-тѣ и за Българи владци. Когато се въсхитеше повече, особито въ нѣкои весели минути, той, както споменжхме и по-горѣ, пикаше: „Ура! живѣли Бугари! Бугария Славя! Нъ, както се каза и другадѣ, тая неговъ, силна и неугасима ревностъ распали кръвь-та и надигна жлъчь-та на народни-тѣ ни неприятели, та го съеинаха, споредъ Пророческо-то изрѣ-

чение: „Ревностъ-та за домъ-тъ тройъ пояде ме!“ Инакъ, той бѣше толко вѣренъ на Православие-то, що-то прѣдпочиташе да изгуби все, даже и живота си, а не да окали себе или народа си съ нѣкакво промѣнение на праотеческо-то си вѣроисповѣданіе. Тая бѣше причина-та, дѣто, избѣга отъ Кукушь на 1859 г., когато тамъ се вмѣнж Уния-та; така и въ Битоля, както и въ Цариградски-тъ тъмници, не прие католицизма, прѣдлаганъ отъ Католически-тъ пропагандисти, а прѣдпочете да загине, нежели да се изневѣри. Тая негова твърдостъ въ Праотеческо-то си вѣроисповѣданіе и още похвали-тъ, кой-то по нѣкогашъ въ нѣкой случаенъ разговоръ за Руссия, отдаваше и въ сравнение съ други-тъ западни държави, спечелиха му още единъ, по-силенъ, неприятелскій станъ, кой-то той никакъ не подозряваше нито усѣщаше, нѣ кой-то заедно или отдѣлно отъ гръци-тъ не малко спомогнж на погибель-та на двойца-та Братя. Единъ малкъкъ епизодъ, кой-то моля да ми се позволи, ще потвърди, мисля, речено-то ми: На това врѣме въ наши-тъ страни правеше се телеграфическа-та линия. По-главни-тъ работници на телеграфна-та жица — управители-тъ, бѣхж родомъ Поляци, а по вѣра, Римо-католици. Като доволно поради работа-та си поживѣха въ Струга и въ Охридъ, малко слѣдъ онова буйно врѣме на владичкия въпросъ на тая епархия, прѣзъ есень-та на 1860 год., покойний имаше чести сношения съ нихъ, и, како съ Славени, безъ да земе прѣдъ видъ че и отъ братство-то вѣра-та по нѣкога има по-голѣмо влияние, нито да помисли за политически-тъ отношения на Поляци-тъ спрема Православни-тъ Русси, вдаваше се въ дълги и широки разговори съ нихъ за Славенство-то, между кои-то можеше да се случи да каже нѣщо и за Руссия, за коя-то той не би казалъ, разумѣва се, нѣщо лоше или обидно, съ други думи, казалъ би пѣщо похвално. А поляци-тъ, и то, какви Поляци? кои-то избѣгали отъ отечество-то си, оставили бащино-то си огнище, та влѣзли въ чужда служба, само и само отъ омраза къмъ тази Руссия, коя-то би имъ хвалилъ той, какъ би глѣдали къмъ такъвъ човѣкъ? Съчувству-

вали ли би съ него? Никакъ. Нъ при всичко това, тие никога го не оскърбиха нито издадоха нѣкога негодования-та си, а всекога му се прѣструвахъ за приятели, Славени, братя. Такви ги знаехме и всички ние; та заради това и, когато се улови, се отведе и се затвори въ Битоля, приятели-тѣ и роднини-тѣ на уловения голѣми надѣжди за освобождение-то му възлагахме на нихъ и молѣхме имъ се да подѣствувать кждѣ-то би било нужно. Нъ едвай слѣдъ нѣкое врѣме единъ отъ помежду сжщи-тѣ телеграфисти православенъ по исповѣдание и не Полякъ родомъ, изваде ни отъ до тогашнето това заблудение.

Той ни каза откровенно и явно че много се лъжимъ въ надѣжди-тѣ си; „защо-то, тие, каза ни, на „ кои-то се надѣвате да подѣствувать за освобождение-то му, тие ще подѣствувать повече за по-дълбоко-то „ му пропадание, тѣй, като Католици, не сж и не можтъ да „ бжджтъ приятели, а врази на насъ, Православни-тѣ, и още „ повече, като Поляци, ще подѣствувать за съвършен- „ но-то му опропаствение, поради Руссофилство-то му, „ кое-то не се пазеше да крие отъ Нихъ! Тая е цѣла-та „ истина, казваше ни той, и не моите за напрѣдъ да имъ „ се молите и да се надѣвате на нихна-та помощ!“ Съ подобна смисль азъ видѣхъ и писмо отъ сжщия телеграфистъ, писано тѣ Елбасанъ, кждѣ-то бѣше заминхлъ по работа-та си, а получено въ Струга, въ отговоръ на друго до него, отпратено отъ страна на молящи-тѣ му се, да подѣствува и той, Д. Миладинови роднини. Слѣдователно отъ всичко това излиза че Гръци-тѣ прѣдадоха покойни, нъ и Католици-тѣ не малко спомогнаха за погилбѣние-то му. Нъ да се повърнж.

Когато дойдеше помежду ни частно и свойски разговоръ за въпросъ-тѣ по противо-Гръко владичко-то възбунение отъ страна на народа ни, покойний Димитръ съ сърдечно и душевно прискърбие въздишание и често велѣше: „Ахъ! Не ми е жалъ за друго, а само за това че, по причина на гонение-то ни противо Гръцки-тѣ злоупотрѣбители владичи, простолюдие-то наше, неможеещемъ да проумѣе, че гонение-то ни не е про-

тивъ санъ-тъ владички или противо вѣра-та ни, а противо злоупотреѣблѣния-та на особи-тѣ, що занимаватъ този санъ, ще изгуби важность-та и почитание-то си и къмъ сяща-та религия и къмъ сящій священническии и пастирскій санъ, макаръ и колко-то достойни да бждатъ отъ сега оние особи, кои-то ще го занимаватъ; „по край Никола, казваше, ще намразятъ и Свети Никола“, споредъ пословица-та. И второ; „Агенти-тѣ на чужди-тѣ вѣроисповѣдания, като найдятъ народа ни въ такъво растроено и раазвълнувано състояние, ще могатъ съ голѣма сполука да сѣбятъ помежду му пѣвели-тѣ си, та да го расцѣпятъ и расчленятъ на дробни и безсилни частички и, въ единъ даденъ случай, да го унищожатъ или погълтатъ! И наистина, по злощастие, голѣма частъ отъ негова-та броянь днесъ се осмъществява!

Димитрій остави осиротено едно многочисленно семейство безъ никаква отъ никѣдѣ подпорка: съпруга съ шесть невъзрастни дѣца, — петъ дѣвойчета и едно момче; а по жално-то, що не остави и достоенъ свой наследникъ по народно-то поле. А Констандинъ погина като *Авела* дѣвственъ, безъ да остави по себе ни вдовица ни чада сирачета. Единственна-та негова вдовица е цѣла България, коя-то вѣчно ще жали и скърби за негово-то лишение; а чада — сборникъ-тъ отъ народни-тѣ Б. пѣсни, които ще го споминатъ въ вѣки вѣковъ повече отъ всекое многочисленно семейство. Тие пѣсни бѣхъ почнжли да събиратъ и двама-та братя още отъ 1854 год. Малко нѣщо събралъ бѣще Констандинъ и ги зѣлъ съ себе, когато отиде въ Руссия; а послѣ Димитрій присѣбра още, та му проводи и нихъ. За събиране-то имъ тие не малко иждивили: много пакти за една важна пѣсенъ давали по една жълтица, а ручези, вечери и черпание, колко-то да искашь.

Въ прѣдговора на сборника си К. Миладиновъ казва че богатство-то отъ пѣсни-тѣ е неисчърпимо и се надѣва че до тѣхъ пѣсни ще се „прикладжтъ“ и други. Нъ за това ще имамъ случай да поговорж другошь.

П Р И Б А В Л Ъ Н И Е

Н Ъ Щ О З А Ж И В О Т А

Н А

Н А К А С . С Т А Н И Ш Е В Ъ .

Нако, синъ на Стояна Станишевъ отъ Кукушь, родилъ се около 1810 год., слѣдователно свърстникъ е билъ съ покойнаго Д. Миладинова, съ кого-то отъ послѣ свързалъ и тѣсна приятелщина и съ кого-то работили задружно по народно-то ни събужданне въ църковно-учебно отношение. На дѣтство-то си той едваи могълъ да изучи по Гръцки четмо и писмо; а, кога-то щель да постъпи въ класъ — да учи Грамматика, баща му, задоволенъ отъ толко-то му учение, нерачилъ да го остави да слѣдва повече, а оттеглилъ го отъ училище-то; и така Нако, едваи умѣющъ да чете и да пише, вдалъ се въ търговия. На старостъ обаче, отъ като се породи въпросъ-тъ за въвеждане-то Българскій языкъ, на 1857—1858 год., научилъ бѣ да си подписва име-то по Български и по малко нѣщо да чете, — слѣдователно той билъ съвсемъ неукъ.

Нъ, при всичк-та си неукость, Нако още отъ младата си възрасть, показвалъ не само признаци отъ силно ученолюбие и ревность къмъ наука-та, нъ и чудно остроумие, паметъ, разсудителность, и въ обще начала отъ вси-тъ добри душевни и уметвенни качества. Той много обичалъ и обичаше да се сношава съ учени и важни лица и да се ползува отъ нѣхна-та наука и опитность, та отъ това бѣше и сполучилъ да добие непрѣзрителни, макаръ и не свързани, познания по вси-тъ отрасли на науката, по кои-то много пѣти и страстно се прѣшираше и състязаваше съ учени лица, кои-то удивлявалъ е съ свои-тъ въпроси и то или за да узнае сил-

тѣ имъ или за да се въсползува отъ нѣхни-тѣ знания. Той често говореше съ учени-тѣ за История, за языко-словие, математика и пр. и пр.

Въ младостъ-та си, цѣли 22 години Нако упражнявалъ търговия съ мѣстни бѣли платна 1), за която посѣщавалъ цѣла Македония и доволна чясть отъ Албания. Като дохождалъ често въ Охридъ и Струга и обичалъ да се сношава съ учени-тѣ, опозналъ се и тѣсно се сприятелилъ, както вече казахъ отъ начало, съ Д. Миладинова, кого-то и наскоро завелъ за учителъ въ родственно-то си мѣсто — Кукушь, (около 1840 — 45 год.). По многократно-то си дохождане и многоврѣменно-то си прѣбывание въ тая страна на Македония, Нако познаваше се и се сношаваше съ по-първи-тѣ, по-развити-тѣ и по-важни-тѣ личности на всички-тѣ Македонски градове и по-главни села.

Едно врѣме той, заедно съ нѣкои Охридчани, обиколилъ нѣкои мѣста по Бѣлгария, до Берковица, съ цѣлъ да търси прочуто-то тога расковниче и да раскове (!) заключени-тѣ тамъ мнѣми съкровища. а, по-чудно-то, че съ прѣпорѣка отъ Солунсий Митрополитъ, Калиника, до тогашний Софийский Митрополитъ, на кои-то (съкровища) суетность-та и несъществување-то, споредъ собствено-то му казване, сполучилъ билъ да открие.

Още отъ ранна-та си възраст Нако, когато би да се появилъ владичкий въпросъ, той билъ прѣдводителъ-тъ и то, не по нѣкоя собствена своя користна

1) Въ Кукушь на по-старо врѣме, именно прѣди 40—45 години, работило се платнарство-то по единъ доста обширенъ размѣръ, — 300 разбой (станове) ткаели бѣли плата, кои-то се продавали на вънъ, по Македония и Албания. Съ тая търговия мнозина Кукушани често посѣщавали наши-тѣ мѣста, особито и най-много Нако С. Станишевъ посѣщавалъ Западна Македония и Албания. Така той познаваше наши-тѣ мѣста и наши-тѣ людие, како да бѣше се родилъ и растилъ у насъ.

Освень бѣли-тѣ платна въ Кукушь ткаели се и шарени, — *аладжи*, нъ колкото за домашне употрѣблѣние. Сега тази индустрия тамо е съвсѣмъ пропаднала, като се запазила и то до негдѣ, колко само за свое употрѣблѣние; Европейски-тѣ платна и тамъ проникнахли сж.

цѣль или партизанство, а по убѣждение; защото той първъ между съграждани-тѣ си можель да види, да познае и да открие владички-тѣ злоупотрѣбления. Заради това все него виждаме въ гонения-та първъ; противъ влад. Аптима той прѣдвождалъ Кукушани-тѣ; него пакъ виждаме противъ Милетия и на първий и вторий пѣтъ; той пакъ ги прѣдвожда противъ Якова и къмъ Уния-та, и пр. и пр. 1) Нъ и кога-то да би се явилъ и другъ нѣкой отъ каква-то и да би било, друга категория, въпросъ, пакъ той билъ напрѣдъ; защото другъ, подобенъ нему, и не е имало въ Кукушъ, кой-то да би могълъ да го замѣсти; та за това и въ всяка давия отъ страна на Кукушани-тѣ, особито въ църковни-тѣ, все того, Нака, глѣдаме напрѣдъ. А на послѣдне, въ врѣмена-та на чистонародний-тъ църковенъ въпросъ, той е билъ и най-силний-тъ родолюбець, кой-то не само, никакъ не е мислилъ да се възползува отъ него частно, а още напотивъ гонилъ такви-тѣ, ако би ги имало; нъ при това той и не е щадилъ ни трудъ ни имотъ за добро-то и за прѣуспѣвание-то на народна-та цѣль. А за свидѣтелство неопровергаемо може да ни послужи, при други-тѣ и това. дѣто, че при добра-та си търговия на младостъ съ платна-та, а по-сетнѣ, съ шарлаанджилъкъ-тъ, той не може да се обогати, както други негови другари, а едвай сполучилъ да спести толко, колко-то да може скромничко да си попомине.

Нако Станишевъ, побуденъ отъ любовь къмъ родний-тъ си языкъ, проводи сина си, Констандина, въ Россия да изучи Славенска-та литература, безъ да щадя тѣжки-тѣ и огромни разноски, нуждни за подържане-то му въ Европа, за да би, съ врѣме, като се върне, да прѣдаде Славенска-та наука въ отечество-то си.

Въ църковний въпросъ Нако е игралъ най-видна-

1) За тие гонения, както и за цѣлий църковенъ и язи-ченъ въпросъ по Македония, особито по нѣкои градове, ще се явятъ както съмъ споменѣлъ вече, други книжки, подъ заглавие: „Материали по история-та на събуждание-то и развитие-то Българина-та въ Македония. (Извѣчение).“

та роль. Вънъ отъ други-тъ подробности, кои-то ще се изложатъ другадѣ, азъ мислѣхъ да споменѣхъ тукъ два три само случая, достаточни да дадѣтъ каквото-го-дѣ понятие за негови-тъ прѣимущественни дарби.

А! Кога-то, въ врѣме на Уния-та, Гръцка-та Патриархия бѣ проводила въ Кукушь свой Екзархъ, покойний Илариона Макариупскій, а послѣ Търновскій, за да отклони Кукушани-тъ отъ Католичество-то, и направили били условия-та съ него за да го искатъ за свой владика, та така и съ това условие да отмахнатъ Уния-та, Нако, подсеѣтенъ отъ другари-тъ си, върнѣлъ се при дѣда Илариона и, съ помамка зѣлъ му назадъ писма-та, кои-то били му вручили подписани и подпечатани за до Патриархия-та, като му казалъ:

„Ваше Прѣосвященство! Два пхти билъ си на заточение! а, ако те проводятъ третій пхтъ, ние не сме въ състояние да те избавимъ! Ти не прилича да бждешъ нашъ владика, — епископъ; Тебе ти се стои да станешъ Българскій Патриархъ; (забѣлѣжѣте че то е било прѣзъ м. Юлій или Септемврия 1859 год.; кога-то Българскій църковень въпросъ въ Цариградъ не бѣше още избухнѣлъ явно); Иди въ Цариградъ, провъзгласи се за независимость-та на Българска-та Църква, стани Българскій Патриархъ, та, ако идешъ на заточение, да отидешъ като Патриархъ поне и, ако пострадашъ, за цѣль Българскій народъ да пострадашъ, а не за единъ Кукушь нашъ, за една шепя люде; а ние ще искаме за владика лице, кое-то никакъ не било промѣшано въ нашия въпросъ и на кое-то Патриархия-та да нѣма никакво съмнѣние!“

Покойний Иларионъ, трогнатъ отъ Накови-тъ думи, убѣдилъ се и на часъ-тъ направило се друго прошение до Патриархия-та съ исто-то прѣжно съдържание съ тая само разлика че вмѣсто Него турило се името на Н. В. П. О. Ар. Партения Зографскій. Казвали ми ежъ въ Кукушь, че отъ тога вече дѣдо Иларионъ усвоилъ билъ идея-та за независима Българска Църква, както ще се каже и другадѣ. Остало-то отъ този въпросъ остава за въ други-тъ книжки.

Б! Кога-то Кукушани-тѣ отказали се отъ Уния-та, Католическии епископъ М. Боре, като си отивалъ отъ градъ-тъ имъ наскърбенъ за дѣто повопросвѣтени-тѣ го оставили, зѣлъ чехли-тѣ си (обуща-та) та истресълъ прахъ-тъ имъ, спорѣдъ И. Христово-то наставление което казва: „Кждѣ-то Ви не приематъ, истресете прахъ-тъ отъ обуща-та и бѣгайте.“ Тога Н. Станишевъ уловилъ го за дрѣха-та и казалъ му: „Тѣй ли Ви казва „ св. писание, да ни оставите отъ рѣка-та си? Ние Ви „ повикахме не за да станемъ Католици, (защо-то ние „ вѣра имаме си, та нѣмаме нужда отъ друга — Ваша-та вѣра), а, като Християни, да ни помогнете противъ „ бѣди-тѣ Гръцки! Ако Християнска-та Ваша свѣсть „ и Евангелие-то Ви прощава, оставете ни! Ние ще „ прогласимъ чрезъ вѣстници-тѣ по цѣль свѣтъ, че Вие, „ Католици-тѣ, не сте имали друга цѣль, освѣнъ да ни „ посвоявате, да ни покатоличавате!“ М. Боре посраменъ отъ Накови-тѣ думи, умълчалъ, а Кукушани-тѣ го спроводили за Солунъ.

В! — Слѣдъ отказание-то на Кукушани-тѣ отъ Уния-та и пристигване-то О. Партениево за Кукушки владика, покойнии Нако Станишевъ, билъ повиканъ въ Цариградъ посредствомъ дѣда Илариона, за да даде на Цариградски-тѣ Българи потрѣбни-тѣ разяснения върху Кукушкии Църковенъ въпросъ и върху Уния-та, а на дѣло, за да повтори и прѣдъ нихъ насърчителни-тѣ си думи за независимостъ-та на Българска-та Иерархия, кои-то прѣдварително бѣ казалъ дѣду Илариону.

Тамъ, спорѣдъ негово-то собствено казване, завели го на нѣкое официално мѣсто, кждѣ-то се събрали нѣколко важни лица, и кждѣ-то, като отворили дума за Кукушка-та Уния, нападнжли го защо негови-тѣ съграждани да измѣнятъ вѣра-та си и да приематъ друга? Нъ хитрий Нако съ собствената си готовность и дързость, като оправдалъ Кукушка-та постышка, казалъ че двѣ години нарѣдъ и непрѣстанно молили се на Патриархия-та, както и на други важни лица, като на присѣтствующи-тѣ, нъ че молби-тѣ имъ останж-

ли: „Гласъ вѣпющаго въ пущини,“ а че щомъ едно прошение подало се на Католици-тѣ, послѣдни-тѣ, казалъ той, немедленно и съ готовность подадоха ни помощь-та си и ни отърваха отъ Гръкофенерски-тѣ мжки!“ А колко-то до измѣнение-то на вѣра-та, покойний Нако привелъ имъ за примѣръ операци-тѣ на хирург-тѣ, кои-то, като видять нѣкоя часть отъ тѣло-то на человек-ка оживѣничена (гангренована) отрѣзватъ я, за да спасять тѣло-то; „така и ние, казалъ той, като видѣхме че „управление-то на вѣра-та ни гангреновало е, за да „избавимъ народность-та си, като никакъ не можахме „да отрежемъ управление-то само, отрѣзахме го заедъ „но съ вѣра-та, за да спасимъ народность-та си! Какъ „могла би да съществува, прибавилъ той, вѣра, ако „да би нѣмало народъ? Народъ безъ вѣра, бива; той „ще си намѣри една, коя-то и да е вѣра; нѣ вѣра, „безъ да има народъ, неможе никога да съществува!“ 1) Съ такви и подобни тѣмъ, Нако оправдалъ се прѣдъ събрание-то, кое-то било сбрано нарочно за да го псхока.

Г! Друго едно още обстоятелство казваше ми покойний Нако Станишевъ, станжло въ едно официално тоже събрание:

Въ единъ пролѣтенъ день, кога-то той се намиралъ още въ Цариградъ, прѣзъ 1860 год., дало се едно официално угощение или балъ, не помнѣж, на кое-то били присѣтсвували всички-тѣ Български въ Цариградъ първенци съ владика-та Илариона на чело, както и външни-тѣ Български Прѣдставители по Църковний въпросъ. На това угощение призованъ билъ и присѣтсвувалъ и наший Нако съ Кукушки-тѣ си прости дрѣхи и съ чюбучка-та си.

На свършване-то угощение-то гости-тѣ зели да се напийватъ наздравизи отъ Шанпанско вино. Всѣкой

1) Като излагамъ тукъ оправдания-та Н. Станишеви, не щѣ да прѣпорѣчѣ убѣждения-та му, тѣй като и самъ той не всекога се основавалъ на тѣхъ, както ще видимъ другадъ, а излагамъ ги престо като фактъ, съ кого-то се послужилъ да се оправдае.

отъ нѣхъ напилъ се наздравица по за едно високо лице или за нѣкоя обща идея, т. н. п. за Императорско и Султанско здравие, за Българскій народъ и т. н. т. Кога-то най-послѣ, като на послѣденъ гостъ, дошълъ редъ-тъ на Нака Станишевъ, той издигналъ чаша-та пълна и, като извикалъ грѣмогласно: „Пиж здравица за Българска независима Иерархия,“ испилъ вино-то, а празна-та чаша удрилъ силно о трапеза-та, та се сдробила на частички. Всички присѣтствующи се стреснахли и, наскърбени отъ неприлично-то поведение на стареца простъ Кузушанинъ, погледнали се единъ съ другъ; — това било обесчестително докачение за всички, кои-то нѣли прѣдъ него. Попскало му се прочее отговоръ и разяснения върху дързостна-та му постъпка и той съ готовность и смѣлость, разяснилъ имъ така :

„Ние, Почитаеми Господа, боримъ се съ Гръци-тѣ за Църковни-тѣ си правдини и искаме ги отъ Патриархия-та. Нѣ, кажѣте ми, възможно ли е нѣкога, единъ похититель да върне на задъ похитено-то кому-то принадлежи то, безъ да се упражни върху него външенъ натискъ, външна сила? Никого! Още сто години да искаме правдини отъ Патриархи-та, увѣрявамъ Ви, Господа, нѣма да ги получимъ! Нѣ ние, Българи-тѣ, имали сме неотдавна своя Независима Иерархия, можемъ да си я имаме пакъ. Имамъ Царъ, имамъ Царско Правителство; отъ Него ще си искаме Църковни-тѣ наши права, кои-то Гръци-тѣ съ интриги посвоили ни ги. Ще си искаме независимата своя Иерархия и, увѣрепъ съмъ, най-послѣ ще я добиемъ!“

Всички-тѣ слушатели убѣдили се въ исказани-тѣ истини, оправдали постъпка-та и дързостъ-та да рѣшителния неукъ Македонецъ и съ въсхищение ржкоплѣснали му, И, речи, въ това обстоятелство рѣшило се да се пристъпи напрѣдъ по-рѣшително — да се откажатъ Българи-тѣ отъ Гръца-та Патриархия и да си искатъ на право отъ Правителство-то своя-та независима Иерархия, както и послѣдва.

За вѣрность-та и тѣчност-та на разказванія-та ми чърпани отъ сжция покойния Нака. отговорност-та оставамъ върху него, а азъ ги приемамъ за вѣрни и тѣчни, тѣй като знаѣхъ че той не лъжеше никога; нѣ какъ и да е, рѣшение-то на църковний въпросъ единадесетъ години слѣдъ това обстоятелство въ наша полза и установление-то на Българска-та Ексархия напълно оправдаватъ казано-то ни до тукъ, както и казано-то на дѣда Илариона въ Кукушъ.

На истина Нако биде причина-тѣ да се въведе въ Кукушъ първа-та Уния. нѣ, при все това, той никога не бѣше на мнѣние да се установи тя въ мѣсто-то постоянно, а употрѣбилъ я бѣ средство за избавлѣние отъ Гръцко-то Духовенство. Той даже често казваше: „ако Гръцки-тѣ ногти сѣ природни — косчени, Католици-тѣ сѣ желѣзни и, едниѣжъ като падне челоуѣкъ въ нихъ, не може вече да се исчепи“; и още кога-то слѣдъ падание-то Партениево Солунский Митрополитъ искаше да натрапи на Кукушка-та епархия пакъ Гръцки владика, а пѣкоп отъ Кукушани-тѣ намислювахъ за Уния, покойний Нако викаше: „Ним-те, дѣца! Едниѣжъ излъгахме Католици-тѣ, а повторъ, не ще можемъ; ако още едниѣжъ имъ паднемъ въ рѣка, не ще ни бжде възможно вече да се отгървемъ отъ нихъ; — они сѣ лукави, ще взематъ сериозни мѣрки, за да не ни отпущатъ“! както и стана съ послѣдна-та Уния, въ която съотечествени-тѣ му Кукушани ето десетъ цѣли години вждѣ киснятъ.

Покойний Н. Станишевъ бѣше отъ дробенъ ръстъ съ твърдѣ малка глава, за кое-то Гръци-тѣ казвахъ му че билъ отъ Гръцко (!) происхождение, тѣй като малкостъ-та на глава-та му показвала го за такъвъ(!), кога-то у негово-то родословие нито отъ прѣди 500 год. ни капка отъ Гръцка кръвъ се намирала. Физиогномия-та му прѣдставляваше го за мислителъ повече нежели рѣшителенъ; зашто-то той повече-то нкти виждаше се дълбоко замисленъ; при всичко това обаче и рѣшителностъ-та му бѣше отъ най-рѣдки-тѣ и най-дързновенни-тѣ. За да проектира една постѣпка, и да се рѣши на нея,

покойний Нако нѣмаше нужда отъ дълбоко и дълговрѣ-
менно мислене, — петъ — десетъ минути мълчене съ
чубучка-та си въ уста стигаше му за да скрои и най-
мжчнннй планъ и да се рѣши и на най-дързновенна-та
постъжка, и всекога сполучвалъ е чудесно. Нѣ сполуки-
тѣ му дължатъ се не само нему самому, а една голѣма
часть и на достойни-тѣ му и вѣрни другари, Кукушки
първенци, безъ кои-то много пжти и пропадналъ би.
Той всекога ималъ противъ себе остентъ, пскушующъ
го, Ангелъ Сатанинъ, споредъ А. Павлово-то изрѣче-
ние, кой-то не го оставалъ миренъ и кой-то е билъ: про-
тивонародна-та владичка Партия, водима кога отъ единъ,
а кога отъ другъ, нѣ той никакъ не се стресвалъ, не
се боялъ отъ нея, а съ удоволствие за съществование-
то и казвалъ е: „Дѣца! трѣбва да благодаримъ на
„ Гръци-тѣ, кои-то съ партии-тѣ, що образувать по
„ между насъ, държатъ ни всекога будни и на шрекъ
„ и ни изостряватъ. Ако бѣха ни оставили спокойни,
„ ние, по свойственннй си характеръ, щехме или да
„ заещимъ дълбокъ сънъ или да се хванемъ помежду
„ си да се караме; нѣ тѣхно-то съпротивлѣние държи ни
„ бодри и съединени.“

При толко обаче високи прѣимущества, Нако, като
всеки смъртенъ, не е билъ свободенъ и отъ нѣкои че-
ловѣчески слабости, отъ укоризнени и врѣдителни
недостатъци. Той притяжаваше, особито на старостъ,
кога-то имахъ честь-та да го познаж азъ, непрѣклонна
опоритость — инатъ и прѣтенция да се слуша и върши
все негово-то, какво-то и да би било то, право или
криво, (а повече-то пжти и право имаше), и всекога
притѣзаваше да се показва правъ; съ една дума, той
твърдо постоянствуваше на свое-то мнѣние; кога-то не мо-
жеше лесно да склони нѣкого къмъ себе, отиваше му че-
сто, говореше му, убѣждаваше го, догдѣ-то да го склони.
При това, отмъстителность-та му не бѣше въ малкъ раз-
мѣръ, а, за панаконъ, на стари-тѣ си години, вдаль бѣше
се и въ пияние, 1) въ врѣме на кое-то не глѣдаше никому

1) Той още на младость подпийнувалъ си по малко ракийчка;

ни честь ни хатъръ, а съ всекого се обхождаше како съ подчиненъ нему и като съ виноватъ прѣдъ негови-гѣ очи, като съ прѣзрителенъ; всекому развалише честь-та, поради коя-то причина и мнозина отъ най-вѣрни-тѣ си приятели и най-гѣсни-тѣ си привърженици изгуби за въ полза и усиление на противонародна-та, ничтожна-та по-прѣди, партия. Отъ моя страна, и въ такво жалостно положение го уважавахъ и никакъ му се не сърдехъ; зашто и въ такво, полуизгубено, тага да се рѣче, състояние, той пакъ запазваше си остроумие-то, а до негдѣ и разсудителность-та, освѣнъ що въ такво врѣме не можеше да тае у себе онова, што имаше противъ нѣкого, а явно и открито исказваше го и грубо нападаше на кого-то пристигнеше, ако би той нѣкога да му е погрѣшилъ нѣщо. Отъ това и мнозина го намразиха и зѣха да го прѣзирать. Азъ самъ често съмъ ставалъ жертва на негови-тѣ нападения за мними нѣкои погрѣшки; нѣ, като съмъ знаелъ характера му, никога не съмъ се докачалъ; — Той самъ утринь-та отъ рано, като би се свѣстилъ, раскаивалъ би се и би просилъ извинение и прошка отъ обидения. Подобни нападения отъ него често прѣтърпѣвалъ и владика-та Партений. Това негово поведение спрема послѣднаго било е причина-та на взаимно-то помежду имъ негодование и омраза, отъ коя-то най-послѣ произлѣзе и владиково-то отъ епархия-та падание и толко зли и неприятни за епархия-та слѣдствия, дири-тѣ на кои-то ще останятъ неизгладими до вѣка, за кои-то обаче, като не имъ е тукъ мѣсто-то, ще говорж другадѣ по-пространно. 1)

нѣ тога това правилъ колко-то му било нужно, за да раздразни нерви-тѣ му и да му дигне страхъ-тъ, кога-то да се прѣдствель прѣдъ нѣкое високо лице за сѣдба, както често самъ казваше: На старость обаче прѣкали го съвеѣмъ.

1) Не сж били малко и погрѣшки-тѣ на покойнаго Партенія, за кои-то Нако ималъ по нѣкога право да му забѣлѣзва, нѣ не и да го напада; и за нихъ ще говорж другадѣ по-обширно, а тукъ ще кажъ само че жално, нѣ, по злощастие, било е и истинно, че Партений притѣжавалъ голѣми слабости!

Едно отъ най-голѣми-тѣ нещастия, кои-то сполѣтиха Македония въ народно-то ни църковно дѣло, бѣ и това, дѣто прѣ-

Поради горѣизложени-тъ старания и ревность къмъ народни-тъ работи, Нако много пхти и често е билъ гоненъ и прѣслѣдванъ отъ страна на Гръцко-то Висше Духовенство и въ обще отъ Гръци-тъ, кога чрезъ власт-та, кога чрезъ други срѣдства, а всекога съ хитрост-та си, билъ запазванъ. Най-послѣ, около 1875—1876 год. умрѣ или отъ ядъ, за дѣто, противъ негови-тъ убѣждения, вмкнѣ се повторъ Уния-та въ Кукушь, или отъ гризение-то на съвѣсть-та му, за дѣто съзнаваше си че той биде причина да се отмахне отъ епархия-та Български владика Партений и да се повърне пакъ Гръцки Мелетий, 2) та да послѣдва Уния-та или пакъ може би, кое-то, споредъ послѣдни-тъ открития, е

ви-тъ Български владици, що стѣпиха въ нея, случи се да бѣдѣтъ челоуѣци съ слабъ характеръ и неспособни за възложени-тъ имъ важни и тѣжки обязанности, та не могоха да устоятъ срѣщу разнородни-тъ затруднения, прѣдизвикани отъ обстоятелства-та и отъ страна на народни-тъ ни противници.

2) Кога-то слѣдъ падаение-то Партениево щеше да се избере наслѣдникъ-тъ му прѣзъ 1868 год., единъ отъ Кукушки-тъ избиратели, поканени отъ Солунска-та Митрополия, колко-то за формалность, кой-то щеха да го изберѣтъ, бѣше и този, сѣщій Нако С. Станишевъ, кой-то волею и неволею далъ си гласъ-тъ за оногo сѣщѣгo Гръка Мелетия, кого-то прѣди осемъ деветъ години съ толко мъки, толко трудове и опасности и огромни разности подъ негово-то (Наково-то) прѣдводителство Кукушани-тъ бѣхѣ изгнали. Отъ това и голѣма часть отъ уважение-то си отъ страна на съграждани-тъ той изгуби, а и противници-тъ като да му зѣха вече страхъ-тъ. А пакъ послѣ, отъ какъ прѣизбранный Мелетий дойде въ Кукушь, той не искаше да го приеме, не му отиде на посѣщение и накарваше други-тъ да го не приемѣтъ и не припознаватъ. А отъ това явно се види че той на часъ-тъ призналъ грѣшка-та си или я направилъ отъ страхъ*) и се калялъ за нея. И дѣйствително кога-то той бѣше, кой-то, така да се рѣче, възбуди давия-та противъ Мелетия и въобще противъ Гръцко-то Духовенство; кога-то той изгони и единия и друго-то и доведе Български владика; кога-то той насърчилъ бѣ Илариона Макариуполски и други-тъ Български първенци да искатъ независима Българска Иерархия, какъ би могълъ той да се помири съ своя-та

*) Страхъ-тъ поради съврѣменно-то убивание на Кукушкий каймакчиивъ Абдулахъ-бега, за кое-то не му е тукъ мѣсто-то.

по-вѣроятно, отровенъ отъ Гръци-тѣ чрезъ нѣкой лѣкаръ въ Кукушъ родомъ Гръкъ. 1)

Покойний Нако С. Станишевъ остави синове, нъ, за жалость, не и свой достоенъ наслѣдникъ, кой-то да води съотечественници-тѣ си Кукушани, въ народно-то поле, а

развълнувана и разсърдена на него съвѣсть, коя-то, испрѣчена постоянно прѣдъ негови-тѣ умственни и душевни очи, непрѣкъснато викала му: „Ти, Нако; ти, прочутий родолюбче; ти „ събори онова, кое-то съ собственни-тѣ рѣцѣ бѣше си въз- „ дигналь! Ти въздигна отъ пропасть-та народно-то дѣло, за „ да го опросташи въ по-дълбока яма? ти си крава-та, коя- „ то цѣль день пасе, за да набере млѣкце, та да нахрани съ „ него стопанови-тѣ си дѣца, а, отъ какъ стопанка-та измѣли „ го и напълни гърне-то, съ една ритканица не само млѣко-то „ исипва, а и гърне-то на частички скършва! Ти си, прочее, „ кой-то съ трудове-тѣ ти, съ родолюбие-то ти, даже и съ о- „ опасность на имота и живота ти, изгони отъ Кукушъ Ме- „ летия и влась-та на Гръцко-то духовенство и доведе Бъл- „ гарски владика; ти си пакъ, кой-то съ свое-то нетърпѣливо, „ а съврѣменно, и нетърпимо поведение, изгони този сѣщий „ Български владика, Партения, кого-то бѣше си довелъ, ка- „ къвъ-то и да бѣше той, стига че бѣше нашъ, кървь отъ кървь- „ та ни и кость отъ кости-тѣ ни; ти си, кой-то днесъ избра „ сѣщаго, изгоненаго отъ тебе, Мелетия! Какъ не ти се заклю- „ чи уста-та, какъ не ти онѣме тя, кога-то въ нечестивий-тѣ „ и враждебень този изборъ произнесълъ си това сквърно име: „ „Мелетий?“ Ти си прочее, кой-то си породилъ и възбудилъ „ народоцърковний въпросъ, а ти пакъ, кой-то го опростаи, „ кой-то го погрѣбе, колко-то за родно-то ти мѣсто поне, отъ „ къдѣ-то най-първо той избухна, отъ къдѣ-то най-първо и „ най-силно се появи! Отговоренъ и повинненъ си прѣдъ на- „ рода и прѣдъ потомство-то; отговоренъ си и прѣдъ Бога за „ зли-тѣ послѣдствия на погрѣшка-та ти!“

Тие грѣшки, мисль, не сѣ отъ малка важность и тяжесть за съвѣсть-та на единъ съвѣстенъ родолюбець, какъвто бѣше покойний Нако С. Станишевъ, кой-то цѣлий си животъ изну-рель бѣше по народоцърковний ни въпросъ, а послѣ чрѣзъ една погрѣшка да унищожи всичко, до тога за народно-то добро чрѣзъ него извършено! Тѣжка отговорность, вѣроятно, той е съглеждалъ и уѣщаль прѣдъ съвѣсть-та си, която постоянно и люто го е гризала!

Нъ за какъ стана всичко това подробно, ще говорѣ другадѣ.

1) Гръци-тѣ, незадоволени отъ гонения-та си противъ Бъл-

може съ всекою вѣроятность да се каже: „Умрѣ Нако С. Станишевѣ, заедно съ него умрѣ, се погрѣбе и исчезна и Кукушь въ народно отношение.“

гари-тѣ чрѣзъ свои-тѣ интриги и прѣдателства прѣдъ власти-тѣ, за да сполучать цѣль-та си, да истрѣбватъ по-видни-тѣ хора, та да имѣтъ престолюдие-то на расположе-ние-то си, употреблявали и други, още по-гнѣсни, още по-сквърни и по-безчеловѣчни срѣдства; — Тие назначавали отъ Атина лѣкари съ огромни заплати и ги провождали въ Македонски-тѣ градове съ опрѣдѣленна двойка цѣль: а! Да цѣрять Турско-то население даромъ, за да привлечатъ благоволеніе-то и наклонность-та му, и така да се вмѣкватъ въ управителни-тѣ кръгове като Градски Доктори, за да добиѣтъ влияние-то у Турци-тѣ, чрѣзъ кои-то послѣ да работять противъ Българи-тѣ; б! Като градски Доктори, вмѣсто да цѣрять, а тие да истребватъ първенци-тѣ и по-способни-тѣ Българи прѣдводители, чрѣзъ нѣкоя масторска отрова, колчимъ би се явилъ случай да се разболѣе нѣкой отъ тѣхъ. Такви немилостиви джелати, Гръцки Доктори, имали сме злочестина-та да видимъ нѣколко: Прѣзъ 1872 год. въ Кукушь съ таква цѣль бѣше дошълъ единъ подобенъ лѣкаръ, родомъ отъ островъ Хиосъ, кой-то всекакви срѣдства употреби за да би могълъ да се вмѣкне въ „Беледие-то“, като градски Докторъ; нѣ осторожни-тѣ Кукушани, като усѣтиха цѣль-та му, противодѣйствуваха, та му я осустиха. Слѣдъ него дойде другъ, кой-то, освѣнъ други-тѣ старания, сполучилъ, да отрови, както се научихъ, прочутия Нака Станишевѣ чрезъ една голѣма и несъразмѣрна доза отъ геройский цѣръ: „Касторъ.“ Сѣще така казватъ че погинѣлъ и Георгій Гоговъ, най-първий и най-силний Българинъ въ Водень.

ПОПРАВКА

НА

По-главнитѣ печатни погрѣшки.

Стр.	рѣд.	вмѣсто	чети
II.	22	както	като
„	34	кткто	както
„	„	много	много
7	6	Меладиновъ	Миладиновъ
8	18	уиенолюбието	ученолюбие-то
„	36	общество-то	общество-то,
9	40	юнаши	юноши
10	36	Еллиника	Еллинска
11	12	ученичестуяали	учениствували
13	36	и за всички-тѣ	и всички-тѣ
16	1	Босна	Босна,
19	6	учителска-та	учителска
25	27	прилѣпъ,	Прилѣпъ,
27	2	раиски	рански
„	32	задължение,	задължение
„	„	обаче	обаче,
29	28	градъ,	градъ
30	24	видимъ,	видимъ
31	27	мѣсець	мѣсець,
33	4	прѣдсѣдателя,	прѣдсѣдателя
41	13	Бъ	Въ
42	3	болнипавий	болничавий
43	4	ромаидически	романдически
44	11	на емѣхнѣто	насмѣхнѣто
„	14	звѣдн	звѣзди
„	17	мд	му
45	10	пропонѣдвание	проповѣдвание
„	35	викаше	викаше
47	8	подѣствувать	подѣйствувать
„	25	тъ	отъ
49	25	остроумие.	остроумие,
50	20	съкровища.	съкровища,
51	6	Милетия	Мелетия
„	22	и това	и това,
55	36	откажатъ	откажать
56	1	ми	ми,
„	2	Нака.	Нака,
„	10	причина-тѣ	причина-та
„	11	Уния,	Уния;
„	17	и още	и още,

Обще забълъжвание. Въ едно второ и въ други обстоятелства издание на настояща-та книжна могло би да се даждъ по-подробни и по-обширни разяснения върху нѣкои, по независими отъ насъ причини, темни останжли за сега мѣста въ съдържание-то и.

Прѣпечатвание-то остава неотемлѣно право на афтора.

На излизанье отъ печать сѣ.

I. Книжка: „Руссалии,“ древенъ и твърдъ интереснъ Български обичай, запазенъ и до днесъ въ Южна Македония, съ прибавлѣние:

а! Описание на нѣкои мѣстности въ тая страна.

б! Единъ обичай за слуги-тъ въ Т. Пазарджийско.

Написалъ и издава К. А. Шапкаревъ.

II. Ки. „Описание на Г. Г. Охридъ и Струга съ прибавлѣние нѣщо и за Здѣглавіе и Белица или първи-тъ Свети Климентови епископии Главиница и Велица, както и за Златовърхъ или Трескавецъ въ Прилѣпъ“ написалъ и издава сѣщия.

Слѣдъ тие книжки приготвувать се и други нѣкои подъ заглавие: „Материали за История-та на събужданіе-то и развитіе-то Българщина-та въ Македония (извлѣчение),“ както и Сборникъ отъ Бъл. народ. пѣсни, пословици, татанки, приказки, обичай и пр. отъ сѣщия.

Цѣна-та на настояща-та книжка е 1 левъ и 50 ст.
или фр. 6 $\frac{1}{2}$ въ злато.

Кой-то купи или разнесе повече отъ 10 екземпляра, получавя 1 на 10 тѣхъ; а кой-то повече отъ 100 — 20 на 10 въ книжките или въ пари. За вѣнъ отъ държавата притурятъ се и пощенски-тъ разности.

Ще се намира за проданъ у по-главни-тъ книжарници въ дѣв-тъ България. Настоятели-тъ отговарятъ за получени-тъ за проданъ книжки.